

2015

št. 7-8

CENA 4,00 €

mladika

RED ZA ZASLUGE
DRUŠTVU SLOVENSkih IZOBRAŽENCEV

FOTOKRONIKA
50. DRAGE
2015

Najdragocenejša
sedemdesetletnica

Uvodnik

MIRELLA URDIH

RAZMIŠLJANJE ZDOMSKE
TRŽAŠKE SLOVENKE

Bruna Marija Pertot
GROZDJJE V JESENI

kazalo

Najdragocenejša sedemdesetletnica	1
Božidar Rustja: Po tistih sanjah	2
Sabina Vostner: Pesmi	4
Mirella Urdih: Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke (I)	5
Sara Remžgar: Tujec	7
Bruna Marija Pertot: Grozdje v jeseni	8
Tomaž Simčič: Lik dolinskega župana Josipa Pangerca in tržaško meščanstvo	12
Red za zasluge Društvu slovenskih izobražencev	14
Fotokronika 50. Drage 2015	16
4. Peterlinova nagrada 2015	18
Mojca Polona Vaupotič: Čar samostanskih hodnikov v Stični	19
Boris Pangerc: Argentina 1993 (10)	21
Antena	25
Ocene: K. Bonutti: Med izbiro in zgodovino (M. Kordaš)	28

IGOR OMERZA
KARLA
Udba o Dragi

Prvih 25 let je bila Draga pomemben objekt nadzora in proučevanja slovenske tajne policijske policije, ponarodelo Udbe. Da bi udbovcem prikriji svojo umazano raboto konstantnega »dragaškega« vohunjenja za »življenjem drugih«, so Dragi nadedli pravzaprav simpatično kodno ime Karla.

SLIKA NA PLATNICI: Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor izročja republiško priznanje Red za zasluge predsedniku Društva slovenskih izobražencev Sergiju Pahorju (foto/STA: Danijel Novakovič).

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com; redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič
Izdaja: Mladika z.z. o.o.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu dne 21.4.1999 pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št. 193 dne 6.4.1957 • ISSN 1124 – 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. – Nova Gorica
Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Erika Jazbar, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Jernej Šček, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipčič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Namac, Adrijan Pahor, Bruna Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Neva Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike stane 4,00 €.
Celoletna naročnina za Italijo in druge države 30,00 €;
po letalski pošti: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Za plačilo lahko uporabite poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst.
Na banki: Zadržna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso
(IBAN: IT58 S089 2802 2010 1000 0016 916; SWIFT: CCRTIT2TV00).

Najdragocenejša sedemdesetletnica

Pred sedemdesetimi leti je del slovenskega naroda, ki se je zaradi prve in druge svetovne vojne znašel v mejah italijanske države, spet dobil pravico do javnega šolanja v narodnem jeziku. Zaradi italijanskega fašizma smo bili dobrih dvajset let oropani osnovnega sredstva izobraževanja v materinem jeziku ter kulturnega napredka, ki je s tem tesno in neločljivo povezan. Resnične škode, ki smo jo v tistih dvajsetih, temnih letih utrpeli, si niti predstavljati ne moremo, kaj šele, da bi jo izračunali, a je gotovo nepopravljiva. Posledic ni nihče skušal ublažiti, niti opravičili se niso.

Več kot dvajset letnikov slovenskih otrok je tako pridobivalo osnovno znanje materinščine zgolj v domačem, družinskem okolju in to, ne vedno dovolj dobro znanje, so morali v javnosti skrbno skrivati in se ga celo sramovati. Materinščina je živela samo še v cerkvah na podeželju, v mestnih stanovanjih si moral celo doma govoriti potihoma. Prisilna in nasilna asimilacija sta postali državni sistem, ki je potisnil slovenščino v zasebnost in je mnoge tako učinkovito zastrašil, da so se ji zavestno odpovedali. Premnogi niso tega nikoli nadoknadili – za slovenstvo dokončno izgubljeni. Asimilacijski proces, ki se je začel v dvajsetih letih, se je nadaljeval še veliko let po vojni in še traja.

Danes se ne zavedamo prav dobro, kaj smo s slovensko šolo po vojni pridobili. Res je, do obnove pouka v materinščini je prišlo ponekod že med nemško okupacijo bodisi s "partizansko" šolo bodisi s tako imenovano "domobransko" šolo (v Gorici smo dobili celo gimnazijo), a to je bilo omejeno le v nekaterih krajih in je bilo obteženo z objektivno nenormalnostjo razmer. To tudi ni bila pravica, ki nam bi jo zagotavljal zakon.

Tudi ustanavljanje slovenske šole po vojni je potekalo v razmerah, ki so bile daleč od normalnosti, ker ni bilo v skladu z obstoječimi in takrat še vedno veljavnimi italijanskimi zakoni. Slovence so ločevale ideološke in politične napetosti, vladala sta velika negotovost ter občutek nekakšne začasnosti v pričakovanju mirovnega sporazuma in dokončne meje. Prisotnost zavezniških sil, katerim so zaradi

porajajoče se hladne vojne in ideologije preostro in grobo nasprotvale sile prevladujočega levega tabora, je bila vendarle jamstvo za obnovo našega osnovnega šolstva pa tudi za uvedbo višje stopnje šolanja, ki ga prej nismo bili deležni. Zavezniki se namreč niso dosti ozirali na ostro nasprotovanje italijanske desnice in Rima. Tako brezglavi bojkot levih kot italijanske ovire na srečo niso preprečile ustanovitve slovenske šole, ki je nastala tudi s pomočjo dragocenega doprinosa šolnikov, ki so se umaknili iz Jugoslavije.

Na razvalinah druge svetovne vojne in na kulturnem pogorišču dvajsetletnega preganjanja smo primorski Slovenci tako spet prišli do osnovnih instrumentov kulture in identitete. Seveda ni šlo vse gladko, kot bi lahko pričakovali: ideološko smo bili sprti, informbirojevska ločitev nam ni prizanesla niti v šoli in nadaljevala se je tudi tiha asimilacija. A vendar je manjšina prav z obnovljenim in na novo pridobljenim šolstvom naredila odločilen korak za svoj razvoj in obstoj. Nismo samo pridobivali znanja in se preprosto usposabljali v predmetih šolskega programa v dotlej osramočeni in prepovedani materinščini. Slovenščina je v naših očeh doživela svoj prepород ter se dvignila na raven drugih, tako imenovanih priznanih jezikov. Kakšni občutki so to bili, lahko povedo samo tisti, ki so to doživeli kot odrasli ali odraščajoči pripadniki manjšine. Bili smo priča nesluteni rasti zavesti in samozavesti.

Naše šole so rasle in se lepo razvijale, dokopali smo se do prve šolske zakonodaje in poleg liceja, učiteljsišča in trgovske dobili še tehnični zavod. Potem je naša šola jadrjala naprej brez večjih problemov, a tudi brez večjega zanimanja naše javnosti, rekli bi lahko celo, da kot državna ustanova ni uživala preveč ugleda. Šele ko je demografska kriza začela krčiti število učencev, smo se začeli bati za prihodnost. Jamrali smo nad mešanimi zakoni, potem pa smo se kmalu zavedli, da prav mešani zakoni rešujejo številčno moč naših šol. To je šolnike seveda postavilo pred dodatne probleme in naloge, ki so se še zaostri-li, ko se je naša osnovnošolska populacija obogatila z otroki iz povsem neslovenskih družin. Nova podoba

(dalje) ➤

Po tistih sanjah

Novela je bila priporočena na 43. literarnem natečaju revije Mladika

Bilo je hudo. Skupina ljudi me je obdala.
 »Dajte, pridite,« so prosili.
 »Ne morem,« sem jim odgovarjal.
 »Prosimo vas, pridite. Stopite v spovednico. Čakamo. Že dolgo.« Ponovil sem odgovor. »Kaj se braniš?« je že nekoliko nestrpno dejal mogočen mož.
 »Duhovnik je, pa noče v spovednico!«
 »Ne morem,« sem v zadregi ponovil.

Hotel sem iz cerkve, pa so mi začeli zapirati pot. Takrat sem dvignil roko, da bi se prerinil med njimi in se po potrebi branil. V zamahu sem udaril v nočno omarico in se zbudil.

Grozne sanje. Ponovno. Bil sem prepričan, da se po toliko letih ne bodo ponavljale. Pa so se spet. Prvič po tvoji smrti. Tega sem se zavedel, ko sem v poltemi spalnice zagledal ob sebi prazno ležišče. Dva meseca je minilo, odkar si odšla. In danes so se te sanje, da sem duhovnik, prvič ponovile. Glej, sram me je, nisem sanjal tebe, ampak kako ne morem več spovedovati. Pa sva bila skupaj štirideset let, duhovniško službo pa sem že prej pustil!

Ti ne moreš vedeti, da sem že prej kdaj sanjal, saj ti teh sanj nisem nikoli razlagal. Nikoli ti jih nisem niti omenil. Zlasti v začetku me je bilo sram in bal sem se, da bi te užalil. Bila si zelo občutljiva, če sem kdaj omenil svojo duhovniško službo. Imel sem občutek, da si se čutila kriva, kakor da si me ti odvrnila od nje. Zato nisem želel govoriti niti o sanjah, kaj šele o duhovništvu. Pa sedaj, ko si v večnosti, sama veš, da nisi bila kriva. Se spominjaš, kaj si mi rekla, ko sva se razšla, ko sva bila prvič sama: »Te jaz pohujšujem?

Ali ni v evangeliju zapisano, da odsekaj roko, ki te pohujšuje?« Prezrl sem tvoje vprašanje. Zamomljal sem samo, da me ne pohujšuješ in da sem jaz starejši in vem, kaj delam. Potem so šle stvari kar same od sebe. Zbližala sva se, jaz sem pustil duhovniško službo in zaživela sva skupaj.

Občutljiva si bila in tudi zato nisi nikoli zvedela tistega, kaj se je zgodilo, ko sem pustil duhovništvo. Tvoja mama je v klepetu pred cerkvijo zvedela, da zapuščam duhovniško službo. »Le katera k... ga je zapeljala!« je ogorčeno rekla. Ni vedela, da si bila ti, njena hčerka. Zvedela je šele, ko se je vrnila domov. Tega ti nisem nikoli povedal. Prizadelo bi te, kakor je mene, ko sem po naključju slišal, kako so se o tem pogovarjali ljudje, a niso opazili, da jih slišim. Samo slutim lahko, kako je bilo tiste dni pri vas. Zvedel nisem nikoli, saj o tem nisi nikdar spregovorila. »Imava novo življenje. Pustiva preteklost,« si pogosto ponavljala.

V začetku sem imel toliko opravkov in dela, prilagajanj novemu načinu življenja in vsega drugega, da preprosto nisem premišljeval o storjenem koraku. Se spominjaš, kako skromno sva začela? A ti si bila odločna. Delala si, bila si iznajdljiva in kmalu sva si življenje uredila. Prišli so otroci. Zaživela sva skupaj in bila sva srečna.

Potem je prišel tisti božič. Takrat je bil še delovni dan. Ni bil prvi skupni božič in ni bil prvi, ki ga nisem preživel kot duhovnik. Toda že ko sva krasila stanovanje, se me je nekaj dotaknilo. Kakor da ni moje mesto v stanovanju, ampak bi moral biti nekje

➔ (UVODNIK – dalje s prejšnje strani)

šole, ki je postala multietnična in kulturno mešana, seveda ustvarja težave pri poučevanju slovenščine (v nekaterih razredih so otroci iz povsem slovenske družine že v manjšini), vendar pa se nam zdi koristno pomisliti, da iz take raznolikosti lahko ustvarimo šolsko okolje, ki bo pripravilo naše mlade do boljšega poznanja drugačnosti in sveta ter hitrejšega vključevanja vanj. Taka šola je gotovo zahtevnejša za

vse udeležence, zato zasluži večjo pozornost celotne naše skupnosti. Tudi nekatere druge naše ustanove letos praznujejo sedemdesetletnice ustanovitve, od radia do dnevnika in gledališča, toda šola je gotovo naša najpomembnejša in najdragocenejša kulturna ustanova. Obletnica mora biti priložnost, da to spoznamo in jo podpremo.

drugje. Danes veš, kje. Misel mi ni in ni dala miru. Bil sem potrta. Opazila si in dejal sem ti, da se slabo počutim. »Najbrž se me loteva prehlad ali gripa,« sem poiskal izgovor. Skuhala si čaj. In v tisti kratki noči sem prvič sanjal. Divjal sem z avtomobilom. Grozno. Izpit mi bodo vzeli, sem si mislil. Preko-račil sem hitrost. Potem je bila kolona, nikamor se ni zganila. Hupal sem kot nor. Kričal na voznika, ki je ustvarjal kolono. Obnašal sem se tako, da se nisem poznal. Ko sem prišel končno do cerkve, ni bilo parkirnega prostora. Na običajnem mestu je bil drugi avtomobil. Meni pa se je neskončno mudilo. Le kam naj zapeljem avto? Na prostor za invalide? Ne smeš, sem si dejal. A moral sem iti maševati. Potem sem avto parkiral kar počez. Oviral nisem nikogar, a mesto za parkiranje to tudi ni bilo. Stečem proti zakristiji in v teku se tipam po ključih. Groza, nimam jih. Kje so? Sem jih pozabil v avtu? Bi šel nazaj. Ne, tečem na drugo stran. Šel bom skozi cerkev. Ta je že odprta in polna ljudi. Mirno čakajo. Zdi se mi, da je nekdo zaklical: Hvala Bogu, prišel je, ko sem stopil v svetišče. Hitro grem proti zakristiji, a so vrata zaklenjena. Nikjer nobenega poznanega. Ozrem se proti ljudem, češ, kje je ključ, a mi nihče ne odgovori. Luči pa prižgane in sveče tudi. Vse je pripravljeno, moral bi maševati in rad bi maševal, pa ne morem.

To so bile prve sanje. Ne spominjam se, kako so se končale, a drugi dan sem bil iz sebe. Spremljale so me. Hodil sem kot omotičen. Bil je božič in moral bi v službo. Ti si se že odpravila in takrat si mi rekla: »Se ne počutiš dobro?« Bila si polna razumevanja, kakor da bi mi brala misli. Odkimal sem in dejal, da bi najraje ostal doma. »Pa ostani,« si me pomirila. In to ti, ki si mi zabičala, naj se ne igram s službo, ki sem jo dobil. Kolikokrat si mi ponavljala: »Vedi, da je ta služba odlična, glede na to, kar imaš nad sabo! Ne hecaj se. Lahko jo v trenutku izgubiš.«

A tisti dan se nisem samo hecal. Izzival sem uso-do. Ostal sem doma. Še celo telefoniral sem v službo, da ne morem priti. Kot nalašč mi je odgovorila sekretarka partije. »Danes smo,« je na glas zapisovala mojo odsotnost. »Petindvajsetega decembra,« sem ji v zadregi odgovarjal. »Aha,« je pomenljivo dejala. Pričakoval sem, da me bo oštela, da se nekateri izmišljujejo boleznimi, da so ta dan doma in da bo še ostrejša in bo rekla kaj o klerikalizmu, reakciji itd. Pa ni bilo nič. Potem sem zaslišal celo besede: »Za en dan ne hodite niti k zdravniku, če vam je slabo. Morda bo jutri že boljše. Te dni s tujino nimamo veliko dela,« je sklenila. Oddelek, v katerem sem delal, je posloval s tujino. Tam pa so tisti dan imeli praznik.

In potem se je zgodilo. Ostal sem doma na sam božični dan. Prvič sam in na tak praznik. Kakšno razkošje. Pa ni bilo razkošja. Takrat je zazvonilo k maši. Nisem mogel poslušati tistega zvonjenja. Kakor da je namenjeno meni in me vabi. Potem se mi je zdelo, da me preganja. »Ne morem k maši, saj sem uradno bolan,« sem se opravičeval. A zvonilo je naprej. Ni me več vabilo k maši. Vabilo me je, naj grem imet mašo. Duhovnik si in moraš maševati, je odmevalo v meni. Vsaj danes, na božič. O da bi vedela za tiste moje muke! Ne morem ti jih opisati. Postajal sem res bolan. Čelo se mi je orosilo, slabo mi je postajalo in moral sem odpreti okno. Vse skupaj je padlo name: sanje, praznik, zvonjenje, ljudje, ki me čakajo, samota ... Nihče te ne čaka, sem si dopovedoval. A maševati moraš, je bil močnejši drugi glas. In takrat sem naredil nekaj, kar sem potem še nekajkrat ponovil v življenju, a ti nisi nikoli za to vedela. Poiskal sem mašno knjigo, ki sem jo ohranil za spomin. Vzel kos kruha in iz hladilnika malo vina. In na sveti božični dan sem maševal sam v stanovanju. Potem mi je bilo lažje. In še lažje mi je bilo, da ti nisi nič opazila. Ne takrat ne nikoli pozneje. Vedel sem, da po pravilih ne smem več maševati, a bili so trenutki, ko nisem zmo-gel biti pokoren temu pravilu. Moral sem. Bilo mi je v neskončno tolažbo. »Na kogar Bog položi roko, ga ne izpusti,« mi je govoril spovednik. Ko sem kot mlad duhovnik hodil k njemu in mu razkrival svoje dvome, mi je to ponavljal. »Ne boste srečni, če se mu oddaljite. Izbrani ste. Zaznamovani! Ne morete mu ubežati!« Takrat nisem pomislil, kaj to pomeni. Pozneje sem resničnost teh besed še kako izkusil.

Vedel sem, da bom doživel veliko krizo ob tvoji smrti. Bilo mi je neskončno hudo, da si še tako mlada umrla. Veš, da sem ti stregel, dokler sem mogel in kolikor sem mogel. Hvala ti, ker si mi še nekaj dni pred smrtjo dejala, da izredno ceniš mojo skrb.

Že takoj, ko sem zvedel za tvojo bolezen, se je v meni pojavil neizmerni občutek krivde. Jaz sem kriv, da si ti bolna. Zaradi mene si trpela in zbolela. Menil sem, da bi moral jaz umreti. Jaz sem kriv in jaz bi se moral posloviti pred tabo. Tako sem mislil in tako še danes mislim. Pa sem tisto strašno krizo spet doživel ob banalni stvari.

Včeraj sem obiskal tvoj grob. Bil je tvoj rojstni dan in nesel sem ti rože. Bilo mi je hudo, a vedel sem, da bi me bila vesela in bi mi to povedala, če bi mogla. Spet je pozvonilo k maši. Že prej sem načrtoval, da bom šel in zato sem se počasi odpravil v cerkev. Dopoldanska delavniška maša z večino starejšimi

ljudmi, ki so pred njo ali po njej obiskali grobove. Meni podobnih. Potem je pristopil duhovnik. Poznal sem ga, čeprav ni bil moj sošolec, ampak nekaj let starejši. Govorili so, da ni bil najboljši študent. Bil pa je dober človek in pozneje vesten duhovnik. Tako so vsaj pripovedovali o njem. Zaradi bolezni je bil sedaj v pokoju, a še vedno redno pomagal na župniji.

Maševal je zbrano in s svojim mirnim načinom maševanja je med nas priklical božjo navzočnost. Bila je lepa maša. Tiha in mirna. Polna tolažbe. Na koncu je dejal, da si dovoli nekaj besed. Ljudem se je zahvali, da so zanj molili. Bil je na pregledu in ugotovili so mu, da bolezen ni napredovala. Tako bo lahko še naprej maševal dopoldne za številne obiskovalce mestnega pokopališča, ki so prosili za to mašo. Pred njo bo na voljo za spoved. Povabil je še k rednim skupnim molitvam v četrtek in petek. »Bogu sem neskončno hvaležen, da lahko še redno mašujem, da lahko spovedujem in molim. Star sem in bolan, a moje življenje zori v smisel.« V cerkvi je bilo precej ljudi in ni me mogel videti, ko je dejal: »Hvala Bogu, da sem duhovnik. Še tako ubog sem lahko, a še vedno koristen.« Naprej nisem več slišal, kaj je govoril. Streslo me je in svoje življenje sem doživel kot nesmiselno. Nisem bil zvest duhovnik, ti si mi umrla, otroci so odšli. Bil sem sam in star. Nikomur več koristen. Ne morem ti povedati, kako je stanovanje prazno, odkar te ni. Kako dolgi so večeri in puste nedelje! Da praznikov niti ne omenjam. Bili je tako hudo,

da sem škofu pisal, naj me spet sprejme kot duhovnika. Onemu mašniku sem zavidal. Sedaj bi lahko jaz, tako kot on, nekje maševal in moje nesmiselno življenje bi zorelo v smisel. Pa je škof odgovoril, da Cerkev ne sprejema ponovno duhovnikov, ki so pustili svojo službo. Kakšen od tajnikov je še navedel predpise kongregacij, ki to zapovedujejo, in pisma je bilo po pozdravu konec.

Tako lepa maša je imela tako usodni konec. V trenutku mi je bilo žal, da sem šel k njej. Pozabil sem, da bi bilo to moje darilo za tvoj rojstni dan. »Treba mi je bilo iti,« sem se jezil sam nase. Bil sem nemočen, razočaran in žalosten. Popolnoma na tleh. Zdelo se mi je, da je mašnik za trenutek utihnil. Pomolčal je, potem pa, kakor da se mu je zdelo, da se je preveč hvalil, nadaljeval: »Ne samo duhovniku, vsakemu verniku lahko življenje zori v smisel. Morda se čutimo nemočne, stare in celo odveč. Pa ni tako! Kdor pride k maši, stori veliko dobrega. Mašo, svoje molitve in predvsem trpljenje lahko daruje za velike potrebe Cerkve pa tudi za svoje žive in pokojne sorodnike, tudi za ljudi, ki so brez smisla življenja in obupujejo. Spomnite se teh ljudi. Ste na dobri poti. Vztrajajte in vaše življenje bo zorelo v smisel.«

Bile so to preproste besede, celo neizvirne, a bile so povedane iz srca in to iz dobrega srca in za njimi je stalo duhovnikovo življenje. Veš, niti nocojšnje sanje mi niso mogle zmotiti miru, ki se je v meni naselil po tistih besedah.

Sabina Vostner

Pesmi

*Kdo sem, podoba neba,
neskončnosti sveta?
Ki tavam v zavedanju Tistega,
ki čaka na nas.
Da pridemo enkrat za vselej
zmagovalci poti in prinesemo
smisel v čas.*

*Stopi vendar na prste, da vidiš še drugo
plat zgodbe.
Nisi učitelj in nočeš biti učenec,
svobodomiselnost te izloča
iz družbe,
a kljub temu si moraš vedno znova
prizadevati, da si nad vsem tem.*

*Misli lahko premagajo
vzgib postati jasen
in svetel kot svetleča krogla
sredi vesolja.
Je to kozmično izkustvo,
ki te vodi do spoznanj,
je to dar, ki nastaja iz sanj?*

*Bodi zmeraj jasen,
bodi zmeraj svetel,
misli lahko premagajo,
toda vesolje ostane
zmeraj pripravljeno,
da se ti razodene
v skritih znanjih.*

Mirella Urdih

Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke

I. Brandežija nekoč in danes

*Priti na obisk v domači kraj,
ni isto kot biti tu doma.
Ko si daleč, si ustvariš podobo o njem,
spominjaš se, kakšen je bil,
predstavljaš si, kakšen je,
želiš si, da bi tak pa tak postal.*

*Prideš, in si razočaran,
ali tudi ne.
Marsikaj se je spremenilo,
pa zakaj se ne bi, saj se povsod.
Včasih je tod tekel potok,
danes se nad njegovo zazidano strugo
dvigajo večnadstropne hiše.*

*A ljudje so še tu,
tisti, ki jih ni kam drugam zaneslo, kot nas.
Nekoliko manj jih je,
vsaj takih, ki jih še poznaš.
Osiveli so, vendar ne vsi.
In preko svojih otrok
spoznaš tudi njihove otroke.*

*Pa še otrok otroke,
tudi teh je že nekaj.
Če Bog da, jih bo še več,
tako da se naš rod ne bo porazgubil,
da bomo imeli, komu pripovedovati,
kako je tod nekoč bilo.*

Trst, 13. 05. 1997

Septembra 2014 sem bila ponovno v domačih krajih. V tem času se, kot navadno, po Študijskih dnevih Draga prične nova sezona Vrtiljaka, in sicer z reprizo gledališke igre, ki so jo nadebudni mladi igralci naštudirali pri Mali gledališki šoli Matejke Peterlin v teku enega tedna po koncu šolskega leta. In vsakič je pravi užitek. Zame še posebno, ker me spominja na prva leta po vojni, ko smo otroci z enakim, če ne še večjim navdušenjem ravno tako nastopali.

Tokrat se mi je zahotelo, da bi šla kar peš po Brandežiji do Marijinega doma. Medtem ko sem se s težavo premikala kot po reki s pločevinastimi bregovi že parkiranih avtomobilov in takih, ki so se še vedno skušali prerivati do zadnjega prostega prostorčka, sem se v mislih spominjala nekdanje Brandežije, ko še ni bila asfaltirana in je po njej s hriba navzdol do hiše št. 8 tekel v naravni strugi potok, ki se je tam potuhnil v podzemni kanal in prišel spet na dan na drevoredu Raffaello Sanzio.

Odkar so v prvi polovici petdesetih let prejšnjega stoletja cesto asfaltirali, ima vsaka hiša na številki 8, 10, 12, 14, 16 in 18 (v kateri sem se jaz rodila) direkten dostop s ceste po malem stopnišču, ki premošča

razliko v višini cestišča. Nekoč je temu služil samo en mostiček, sestavljen iz dveh debelih kamnitih plošč pri hiši na številki 8, od koder je do ostalih vodila pot, ki je bila posuta z drobnim črnim gramozom (pravili smo mu *carbonina*), ki te je prav neusmiljeno podrgnil po golih kolenih, če si nanj padel.

Na drugi strani ceste, kjer je do nedavna delovno vrtnarstvo Busà, se je takrat razprostirala kmetija Birsovih, kjer je v poznopomladanskih in poletnih mesecih Birsova mati, ob lehi kleče, na večer žela po več kišt radiča, ki ga je naslednje jutro nekdo peljal na trg. Iz vodnjaka na južnem koncu njive se je pa nekje junija meseca razlegalo po Svetem Ivanu večglasno žabje kvakanje, pa čeprav ne ravno tako ubrano kot v pesmi o žabji svatbi.

Za Birsovimi, tam, kjer stojijo danes slovenske šole, so pa imeli kmetijo Palčičevi. Otroka, kasnejši likovni ustvarjalec Klavdij in njegova kako leto starejša sestra, se nista družila z ostalo mularijo, ker sta po lastnih močeh pomagala staršem, jaz sem pa rada šla kdaj k njim.

Po makadamski cesti ni bilo prometa, zato smo se otroci na njej lahko brezskrbno lovili, brcali žogo in

podobno. Le zjutraj, okoli pete ure, je vozilo navzdol nekaj voz s konjsko vprego, ki so peljali pridelke na trg, prevažali čez dan tovore po mestu ter se zvečer vračali domov po Ulici Pagliaricci, ker so bili doma prav na stičišču obeh Brandežij.

V rednih časovnih presledkih je prihajal mimo starinar z ročnim vozičkom, ki je na ves glas klical, kdo prodaja kaj starega. In marsikatera gospodinja se je tako za nekaj drobiža rešila kakšne odvečne stare posode ali manjšega dela pohištva. Spomladi so pa prihajali iz Benečije obrtniki, ki so iz oprtnega koša ponujali svoje izdelke: lesene žlice, manjše spletene koške in ročno izdelane copate. Ali pa se je mimo pripeljal na kolesu z vso pripravo za brušenje nožev in škarij „el gúa e conzapignate“, ki se je oglašal že od daleč in se ustavljal, kjerkoli so ga potrebovali, tudi za popraviljanje dežnikov in počenih loncev.

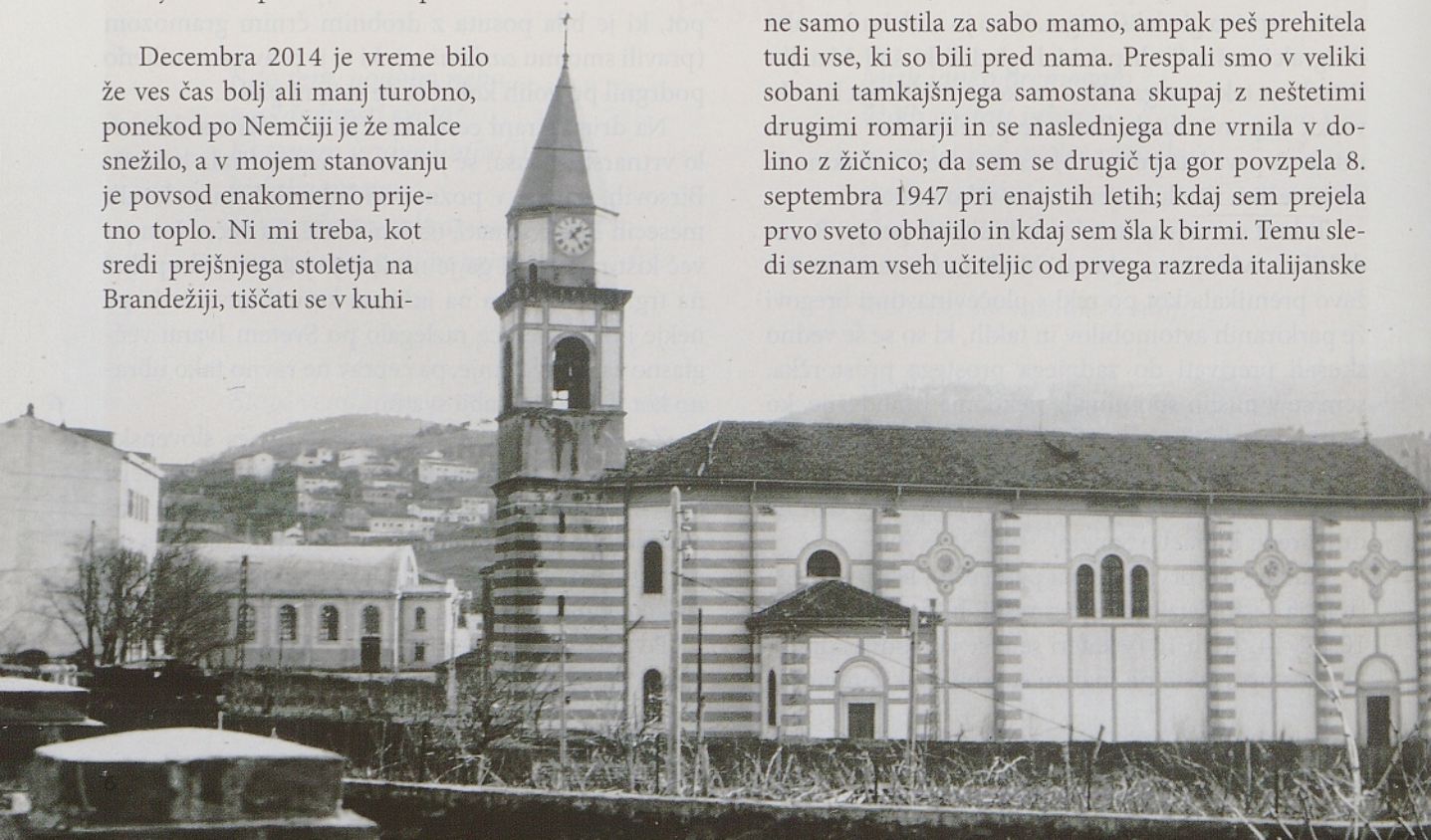
Iz Padrič ali kake druge bližnje vasi je trikrat na teden prihajala mlekarica z lempo na glavi, iz katere je svojim odjemalkam prelivala v pripravljeno posodo določeno količino svežega mleka.

Ponoči pa je po Brandežiji navzgor precej redno odmeval moški glas, ki je nekaj godrnjal, ali približno kaj pel ali se jezil. In je trajalo kar nekaj časa, dokler je šel mimo, ker se je premikal opotekaje tri korake naprej, enega nazaj. Takrat so vsi vedeli, da je skoraj polnoč in da se Tonček vrača domov po dolgem delovnem dnevu ter ne ravno kratkem postanku v bližnjem vinotoču. In če je predolgo trajalo, je bilo slišati še njegovo ženo, ki mu je prišla naproti in ga priganjala, naj vendar pride domov spat.

Decembra 2014 je vreme bilo že ves čas bolj ali manj turobno, ponekod po Nemčiji je že malce snežilo, a v mojem stanovanju je povsod enakomerno prijetno toplo. Ni mi treba, kot sredi prejšnjega stoletja na Brandežiji, tiščati se v kuh-

nji, ker smo imeli le tam možnost, zakuriti štedilnik, ki je služil bodisi za kuhanje kot za gretje. Pravzaprav je tudi v tako zvani dnevni sobi stala peč, sprva železna, kasneje lončena, a zakurili smo jo, samo ko je imel priti kdo na obisk. Kar se je pa redkokdaj zgodilo. In ker je hiša bila zgrajena že na začetku dvajsetega stoletja, ko se o izolaciji še nikomur ni niti sanjalo, je bilo nemogoče, sobo primerno segreti. Tudi spalnici v zgornjem nadstropju sta bili pozimi pošteno hladni, še posebno, ko je okoli vogalov žvižgala burja. Zato da ne bi odreveneli, ko smo šli spat, smo predčasno nesli v posteljo v krpo zavit železni likalnik, ki se je prej segrel na štedilniku, zato da nam omili dotik s hladnimi rjuhami.

Dnevnik nisem sicer nikoli sistematično pisala, vendar sem od časa do časa, ko se je zgodilo kaj posebnega, čutila potrebo, da to zabeležim. Tako je bilo že takrat, ko mi je teta Terezina, najstarejša mamina sestra, oktobra 1946 darovala zanimiv, droben notes, velik deset krat šest centimetrov, z zlato obrobljenimi stranmi. Nemara ga je sama dobila v dar od kakšne prijazne gospe, kateri se je kot skromna, a vestna perica prikupila. Platnici iz temnordečega žameta krasijo na vseh vogalih kovinske arabeske srebrne barve, sredi prednje platnice pa je dodatno še miniaturna podkev iz istega materiala. V notes sem zelo koncizno ter v ustrezno drobni pisavi zabeležila, kar se je do takrat pomembnega zgodilo v mojem življenju: da sem pri šestih letih, 8. septembra 1942, šla prvič na Sveto Goro, ki meri 962 metrov, ko sva z očetom ne samo pustila za sabo mamo, ampak peš prehitela tudi vse, ki so bili pred nama. Prespali smo v veliki sobani tamkajšnjega samostana skupaj z neštetimi drugimi romarji in se naslednjega dne vrnila v dolino z žičnico; da sem se drugič tja gor povzpela 8. septembra 1947 pri enajstih letih; kdaj sem prejela prvo sveto obhajilo in kdaj sem šla k birmi. Temu sledi seznam vseh učiteljic od prvega razreda italijanske

S šolskega izleta v Benetke s profesorjema Lauro Abram in Pavletom Merkušem.

osnovne šole do petega razreda slovenske. Nato pa natančna navedba vseh profesoric in profesorjev (z ravnatelji vred) od prve srednje do mature ter šolskih in drugih priložnostnih izletov. V tretji višji smo na primer bili tri dni v Benetkah in okolici. S seboj sem imela svoj prvi, preprosti fotografski aparat, s

Na prejšnji strani: pogled na svetoivansko cerkev z Brandežije preko Birsove kmetije leta 1934.

Zgoraj: 10 x 6 cm velik spominski notes.

katerim sem uspela fotografirati marsikaj, kar se je meni zdelo zanimivo. Profesor Muhr, ki nas je na liceju poučeval grščino, je v skladu s svojim značajem kasneje to takole komentiral: „To me potrди v prepričanju, da je bolje, ne imeti fotoaparata, saj se drugače slika prav vsak še tako nepomemben kot!“ Ob dandanašnji poplavi vseh mogočih in nemogočih fotografij bi njegov komentar bil gotovo še veliko bolj piker. Sploh nas je rad presenečal s svojimi trditvami, še posebno v zvezi z redovanjem. „Najboljši dijak zna za 8, za 9 znam jaz, za 10 pa Bog“, je rad trdil. Po mojem skromnem mnenju pa to vendar ne velja, saj se redovanje nanaša izključno na šolsko znanje, in če dijak ali dijakinja izvede katerokoli nalogo tako, da stoodstotno odgovarja dotakratnemu programu (ali ga morda celo preseže), zakaj ne bi smel/a zaslužiti najvišjega reda! Koristen nasvet, ki nam ga je položil na srce, pa je bil: „Nikoli stoodstotno nekaj zanikati ali potrditi!“, češ da je vedno koristno, prihraniti si še tako majhen izhod za primer potrebe.

(se nadaljuje)

Sara Remžgar Tujec

*S seboj se ljubim
v knjigi brez platnic,
in brez ugovorov te iščem, diham
tvoje ptice sanj in neusmiljeno
prebadam pesmi v tvoji strugi.*

*Ne poznam več obličja,
ki ruši, s pljuskom ubija
pajčevine novih zgodb.
Onstran časa se predajam izživetim,
hrabrim iluzijam tujega življenja;
porod nečimrnosti, iskre pene,
ki jo prinaša veter,
razkosavajo moje prsi vsako jutro
- tišči, tišči do roba in vso pot nazaj.*

*Tuje pesmi, tuje julijske kresnice
se napajajo ob krikih presahlih vod,
z muko mi je gib luči še viden,
še resničen.*

In v sunku se razlije vsepovsod.

Bruna Marija Pertot

Grozdje v jeseni

Francele, očetov stric, ribič in kmet, je najraje živel pol na morju in pol v vinogradu. Pogovarjal se je s kosi, skrbel za njih varnost, pazil, da je bilo strašilo vedno lepo oblečeno, celo klobuček in predpasnik mu je nadel, a ni smelo biti nevarno za ptice, nič limov, nič zank, vse, kot je prav.

Konec februarja je morala trta biti že obrezana, saj so se o svetem Jožefu že kazali prvi poganjki, 'mladci', tu, na obali namreč, kjer so pomladi in jeseni daljše kot na planoti, konec decembra cvetijo vijolice in v začetku februarja že tudi mandljevci. Če poganjkov ni bilo, je pomenilo, da zima ni bila v redu, ni vedela, kaj se spodobi, preveč se je zadrževala tam, kjer je ne bi bilo treba. A ko je odšla, ahhh! Splačalo se je živeti.

Že ob prvi mladi luni se je trta pričela solziti: iz rane, iz obrezane vejice, je pritekal dragocen sok. Treba ga je bilo prestreči v drobne stekleničke, tiste, v katerih je ne vem katera teta nekoč prinesla lurško vodo. Bog ne daj, da bi se jih kdo dotaknil!

Konec aprila in v začetku maja je stric s pobožnim užitkom nabiral cvetni prah, ki se je osuval od komaj spočetih grozdkov, ki so kljub svoji majhnosti in neobglenosti bili že po vsej pravici grozdi, nihče bi si ne upal trditi, da so kaj drugega. Vseprovod se je širil ta omamni vonj: trta je cvetela, naznanjala svojo edinstveno mladost. Cvet trte je za površno oko povsem neopazen, tako zelo je droben, stisnjen v belozelene grozdke. Vidi ga samo, kdor ga željno pričakuje in išče. Vonj, močan kot akacijev, lipov, jablanov, a veliko bolj osrečujoč, edinstven, se je širil celo ven iz vinograda v notranjost domov.

Ko so se trte pričele vzpenjati po lesenih oporah in latnikih, je stric obiral odvečne vitice in liste, mehke, sočne, a samo tiste, ki jih narekuje tisočletna modrost, tiste, ki jih je po vsej verjetnosti obiral že svetopisemski oče Noe, ki je tako ljubil trte in vino, da je moral noč in dan bdeti nad njim in ga nenehno pokušati, tako da se je ob premikanju moral oprijemati zidu in bil večkrat popolnoma nepriseben, ali preprosto povedano, opit. Ali je bil on kriv, če je tisti opoj imel tako moč, da mu je odganjal težke misli? O tem, ali je mož imel kakšne težave z jetri, svete bukve molčijo. Obzir in molk.

Tudi mladi, mehki, svilnati listi so izginjali v stričev košarico. Toda to je bilo posebno odgovorno delo: kdor ni bil več v stroki, se trte ni smel dotikati. Ves obred okoli nje je bil natanko pretuhtan, do pičice načrtovan in utemeljen, namen je bil le eden: trto krepiti, jo ohranjati lepo razvito in zdravo. Tako takrat, kot zdaj in vedno.

Kirurg mora natančno vedeti, kako trto obrezati, katere liste mu je odstraniti, saj trta brez listov ne diha, ne pije sončnih žarkov, ne ozeleni, ne preživi: čudež, ki ga je znanost poimenovala fotosinteza, izostane, listi ne zelenijo, vitamin A ostaja neznan kje. Sladkorja ni nikjer. In če ni sladkorja, tudi žganega napoja ne bo.

Trta! Elegantna, skrivnostna, samosvoja. Kraljica. Tini, ki nas je štiri desetletja varovala pred avgustovsko pripeko in nam rojevala svoje velike črne grozde, so vsako leto zrastle do preko šest metrov dolge roke, ki jih je stric redno obrezoval: Koliko je šestkrat štirideset?

Tudi z viticami, s tistimi cilindrastimi tankimi nitmi se ni igrati: one so njeni prsti, njeni nohti, in ker ima trta tudi oči in odličen vid, točno ve, kje in česa se ji je oprijeti, da bo rastle tja gor, gor proti soncu in da se ji ne bo treba plaziti celo življenje po tleh, se utegne primeriti tudi človeku ob posebnih neugodnih vremenskih razmerah! Vitica: za milimeter premera! A trta se z njo ovija okoli opore z neverjetno spretnostjo in močjo, ne le z enim krogom, temveč z dvema, s tremi, z desetimi, če je treba: ko je varnost zagotovljena, vitica oleseni, težko jo je odtrgati. Zaporedje v spiralo razporejenih vitic nosi težo celega telesa, se pravi debela in jeseni tovor zrelih grozdov. Oporo, ki je bila že nekaj dni na njeni desni, poizkusimo sedaj preložiti na levo: trta ji bo sledila in se v nekaj urah oklenila te nove pomoči: niti vetra ne bo potrebovala, da ji pomaga in jo premakne.

Mladi poganjki so nekaj posebnega: enih se ne smeš dotakniti, so zametek grozda, sadu, dragocenih jagod. Druge pa je potrebno odščipniti, da okrepiš ostale. Tega pa ne sme početi kdorkoli, lahko se primeri, da trto oslepi, ker, kakor rečeno, trta ima svoje oči, trta nas gleda, nas opazuje, skoraj bi rekla, da utegne imeti kje v tej enkratni zgradbi skrite tudi svoje neprav majhne zelene možgane.

Ko je odcvetela, ona (ko so se »ta stari« pogovarjali o trti, so pogosto uporali ženski osebni zaimek in ljubosumno božali raskavo hrbtišče), torej ona, trta, prične svoj zmagoslavni pohod v naročje tistemu soncu, ki do potankosti odmerja toploto in svetlobo in čas brstenja, čas cvetenja, rasti in rodnje tistemu, kateremu zdaj poje svojo visoko pesem. Svatba je skoraj končana: ose, čebele, čmrlji, metulji so se umaknili, vonjave so izpuhtele, grozdki postajajo grozdi, ki bodo vse težji in težji, vzporedno s trajanjem dneva in temperature planeta in mikroklimo.

Ona ne raste v afriški pripeki, ne uspeva v severnih ledenicah. Smo torej privilegirani. Nas ne zalaga s svojimi dobrotami spomladi, temveč jeseni. Zakaj? Ker bomo samo pozimi potrebovali darov zemlje, da bomo kljubovali mrazu. Poletje in jesen: sredi poletja trta zapoje hvalnico človeku, ki ji je stregel z meniško potrpljivostjo in gorečo vdanostjo. Takole poje:

»Glej, podarim ti svoj nasmeh, brez tebe ne bi obrodila, se vedno plazila po tleh.«

Od tega trenutka dalje bo človek brez moči. Lahko bo škropil proti peronospori in plesni, čistil, varoval, zalival, okopal, a v ostalem ne bo imel besede.

Kap? Da, trto lahko zadene celo kap, tako, od danes do jutri. In bolezen? Tudi. Vsak trenutek jo lahko napade. Potem pride suša, s temperaturo in pripeko, ki na listje učinkuje kot cigaretni ogorek in pušča celo na trdoživem bršljanu rane in rjave ožige. Tu, v bregu, kjer vodna gladina deluje kot ogledalo, je pripeka, v začetku tega stoletja, pobrala na desetine dreves, najbolj plemenite, prastare sorte ronglojev in sliv.

Toča? Ni ga dežnika, ki bi nas obvaroval, ko pride tista zlovešča, tista debela kot oreh ali celo kot kurje jajce, tista, ki ogoli vse, da se, čeprav sredi poletja, pokrajina kaže v vsej goloti, da bi si najraje izpulil lase.

In nekega poletja je zares prišla, debela, ne kakor oreh, recimo kot lešnik, a gosta in z burjo in ni odnehala, dokler ni bilo vse zmleto na tleh.

»Kako črno je nebo tam, nad Trstom,« smo mi mladi mirno plavali v Sosljanskem zalivu.

»In kakšni bliski! Prihaja gor iz Istre. Stric pravi, da ko pride od tam, prinese točo.«

Da je vedno bilo tako, je in bo. Še dobro, da je tam daleč!« smo se smejali in plavali z glavo pod vodo.

Pa ni bilo tam daleč, zajelo je obalo, vse do Čedaza in planoto in ob povratku domov smo našli vinograd gol. Prazen. Spominjal je na skelet. Dva dni smo pobirali in pometali listje, fuksije, begonije, in kar je ostalo od grozdov, se je lotilo gnitje in bilo je treba vse to odstraniti.

Prišel je stričev brat, Vanek, bled in upadel.

»V glavi se mi vrti,« se je sesedel na klopco pod latnikom. »Že od včeraj.«

»Nič se ti ne vrti, to je od vinograda, od zemlje!«

»Od?«

»Od zem-lje,« je podčrtal.

»Ona se vrti in mi z njo, vinograd pa tudi.«

Bratu je ta prisiljeni humor še bolj razdražil živce, gledal je mrko predse in ustnice so same zase začele mleti prav neponovljive besedne umotvore: imel je s samimi nebesi, naglas pa ni rekel nič, enkrat ko se je spozabil, ga je stric meni nič tebi nič oklofotal.

»Vidiš, kako nas je oklestilo, po vino bo treba v Istro ali pa v Furlanijo,« je stric želel prekiniti te žalostne litanije, saj če jih že ni slišal, je točno vedel, kakšne so.

Nič. Ustnice so mlele dalje, oči motne in prazne.

»No, zdaj pa poleg depresije še to!« je pomislil stric in ni vedel, kako bi mu pomagal.

»Veš, Boga hvalim,« je zazelhal, a ni utegnil končati, ko je oni skočil pokonci, nič se mu ni več vrtelo.

»Ti, ti, ga le hvali, le!«

A stric ga je prekinil.

»Hotel sem reči samo, da sem vesel, hvaležen, da ni strela udarila v hišo. Ali v koga od nas! Tista, ki je padla v morje, prav tu spodaj, pod najinim nosom, ob portiču, ne pomnim, da bi se kdaj zgodilo. Vidiš, da smo čisto blizu, tako blizu, da smo začutili električno v laseh, in hišo je streslo kakor takrat ob ljubljanskem potresu, ko je petrolejka sama od sebe potovala po mizi.

»A ja, vi ste tukaj zelo blizu. Videli smo jo, vsi smo jo videli, ja! Strašna, na desetine vej je imela in tresk je stresel hišo, čeprav smo mi visoko gor v hribu!« je kimal in se sploh ni spominjal več na kletvice. Naučil se jih je od Čožotov, ker jih naši niso poznali in tudi v glavi se mu ni več vrtelo. Zdravilo? Stričeva uravnovešenost in spretnost v premagovanju ovir, ki jih človek ne more obvladati. Glava je pač glava. Od te je odvisno prav vse. In Franc je imel čudovito glavo.

Tako sta sedela, oči na morju pod njima, že snoči se je bilo umirilo in s svojimi neponovljivimi scenariji spet bilo to, kar je bilo prej in vedno, vir utehe, miru in navdiha tudi za njih preproste ribiške duše.

»Ukaži ti streli, ukaži ji, kam naj udari, bomo videli, če te uboga!«

Vanek pa ni bil voljan prenašati stričevih modrovanj, se pričel poslavljati in odhajal po stezi. Še davi bi si bil glavo odrezal, zdaj pa mu je nekoliko odleglo, vsaj toliko, da se je namenil prijeti za delo po nastali škodi. No ja, po vino pa bosta šla kar skupaj. Do brata je imel veliko spoštovanje. Po njegovi zaslugi so

se mu pozdravile oči, tako da lahko vidi ne le dobro, celo zelo dobro, s tistim njegovim pobiranjem vitic in mladih listov na trti in z vsem, kar drugi vržejo stran. Samo stolči jih moraš s kamnom, ali zgristi, če imaš še zobe, pomešati z vodo ali s slino in mazati oči, mazati zjutraj, opoldne in zvečer. In vse to najde v tistih svoji starih, razcapanih nemških bukvah. Pa bere kot nič, čeprav je starejši od njega. Venomer premleva tisto Janševo »Umni kletar.« In še v šolo skorajda ni hodil! Rad bi vedel, če je tam, v tistih bukvah, govora tudi o toči.

Pomisli je, da on sam ne zna brati, no, pa saj oči niso samo zato, da bi človek lahko bral.

Stric si je oddahnil.

»Bog bodi zahvaljen,« in se zazrl v nebo.

»Ne za točo, ne, to veš tudi sam, saj bi bil neu- men, ko bi se ti zahvaljeval za nesrečo. Zahvaljujem se ti prav iz srca, da nimajo politiki, raziskovalci in znanstveniki nobene moči nad vremenom. Nobene strele ne morejo usmeriti tja, kamor bi želeli, nobe- nega naliva ustaviti, orkana izničiti in ne burje ukro- titi. Si predstavljaš, kakšen cirkus, ko bi jim bila dana ta moč?« si je stric na vso moč odrešujoče pretegnil roke in noge ter vstal. Prijel je za delo, bilo je sredi avgusta, tik pred Vnebovzeto, vreme se je popravilo in pripeka se je umaknila prijetni toploti, ob kateri si trta po prestanem šoku opo- more pred zimo, celo kakšen list bo še pognala, nekaj jagod je ostalo tu in tam in stric je to- plo priporočil, naj jih radodarno podarimo kosom.

»Se vse to izplača? Se,« je razmišljal, medtem ko je po- pravljjal, strigel, pometal.

Ko bi se ne, bi bila trta že davno pozabljena. Dovolj je ena sama človeška generacija, da se določena rastlinska vrsta opusti, ne kljubuje novim raz- meram, izumre, gre v pozabo, zaman iščeš, kje bi našel pod- taknjene ali eno samo seme. Trta pa ne. Ona je v rastlinskem svetu pravi unikat, to mesto ji po vsej pravici pripada od za- četka človeške vrste vse do danes. V tistem vitkem, vsekakor nenavadnem telesu, ki spomi- nja na plesalko v vetru, deluje laboratorij brez primere. Tam

se rojeva sok, ki se bo pretočil v človeško, v našo kri. Še več, na vseh oltarjih sveta se bo tristopetinšestdeset dni v letu izpreminjal v sveto kri Sina božjega.

Raztrgajte si oblačila tisti, ki se ob tej trditvi po- hujšujete. Škoda. A nič zato. To se zaradi tega ne bo nehalo. A tisti, ki v to verjamete, vsi tisti, ki bi vsaj radi videli, da bi bilo tako, veselite se. Eden sam si je upal priti v ta naš človeški zverinjak in se razgla- si za božjega sina. Eden sam si je upal reči »Jaz sem resnična vinska Trta«. (Evangelij po Janezu 15,1-2), latinsko »Ego sum vitis vera«, grški prevod: »Eimi ampelòs alethinè“. Ker mi spomin ni dal miru in mi ponujal nekaj že davno pozabljenega, sem poiskala zdaj že staro biblijo v grščini in našla že davno poza- bljeno besedo "ampelòs", ime za trto, ki glasovno naj- lepše ponazarja to dragocenost in tisto osrečujočo in obetov polno razpetost med nebom in zemljo.

Stric ni učakal nobene toče več. Ko so ga položili k večnemu počitku na Kunčevo njivo, je vinograd pre- vzela oče. Starejše trte so izhirale in nadomestil jih je z novimi. Od prejšnjih je ostala le ena, mogočna in zelo zelo stara refoška. Kar je bilo povsem neobičajno in popolnoma novo, so bile trte regina in muškadni hamburger, to je namizno črno grozdje. Eno je zorelo o Nebovzeti, imelo je debele, okrogle, lila jagode, sko- raj brez pešk. Drugo pa je imelo debele jajčaste jago- de, mesnate in temno vijoliča- ste in zorelo konec septembra. Oboje je vonjalo po muškadni obarvanem cvetu trte.

Ker ga je bilo v izobilju, ga je oče nekega večera, ki je obe- tal dež, nabral za cel škafič in ga lepo razvesil v železje okna, ki gleda na sever.

»Zdaj bo treba vsak tretji dan grozde pregledovati in ne- mudoma odstraniti vsako ja- godo, ki bi kazala znake propa- danja: s škarjami in ne z nohti! Prepovedano zobati!«

In tako je bilo. Prišel je ok- tober, prišel november in še december. Grozdje smo sme- li začeti zobati šele o božiču: rahlo ovelo, dišeče, okusa ne- beškega. Samo tja proti kon- cu marca je začelo prehajati v temne, skoraj črne rozine, *ce- bibe*, a takrat je bilo že skoraj pri kraju.

Jaz sem prava vinska trta, vi mladike moje.

Potem je tudi oče odšel tja na tisto njivo, da si tam gor končno oddahne od vsega hudega in zapuščeni vinograd se je vse bolj spreminjal v travnik z vrtnicami in drevesi. Travniki so lepi, a ne daje niti grozdja, niti velikih črnih rozin. Odšli so tudi črički in škržati, ni jih bilo več slišati v opoldanski pripeki, septembrske noči pa so, brez oglašanja murnov, kot oropane nečesa lepega, sanjsko pomirjujočega. Simpatični orkestraši se niso nikoli vrnili.

Zaman sem v trgovinah iskala velike črne rozine, niti tistih drobnih črnih iz Korinta ni bilo več. »Morda se bodo kdaj spet pojavile, ko bo kakšen znanstveni inštitut uradno naznanil, da so njegove ekipe raziskovalcev 'odkrile' in znanstveno dokazale, da, da, da!« In bilo je tako: odkrili so to, kar so naši stari vedeli in znali že davno: da je črno grozdje nabito polno z antioksidanti, da podaljšujejo mladost in življenje, da je sok grozdja po svoji molekularni strukturi namoč podoben materinemu mleku, če ne že enak, da je vino v zmernih količinah zdravilo, če je pristno, in da sok mladih lističev in vitic vinske trte varuje oči pred degeneracijo, tiščijo mrežnico na pravem mestu, da ne odstopa, preprečujejo sivo in zeleno mreno in makulopatijo, skrbijo, da že če smo

obsojeni na rjavenje, rjavimo počasi, počasneje kot nekoč. Nekoč? Kaj niso strici in oče še v pozni starosti imeli črne in goste lase? So. Po zaslugi črnega grozdja, črnega vina, sardel in sardonov.

Davno pred Galilejem je človek spoznal, da kamen, ki ga zalučamo, ne ostane v zraku, da so strupi lahko smrtonosni, da dežuje samo iz oblakov, da grozdje daje samo trta.

Sok vinske trte odpira vrata v večnost samo. Zakaj ne sok marelice, robidnice ali slive?

Skrivnost. Pred skrivnostjo narave pa klobuk dol. Človek ne bo nikoli odkril vsega. Ko bi se to zgodilo, bi umrl od nesmisla in dolgega časa.

V poljudnoznanstveni reviji berem o trti in njenih vrlinah, pregledali so jo do zadnjega vlakna in odkrili vse njene skrivnosti. Seveda. Recimo skoraj vse. Ker trta je veliko veliko več od tega, kar sanjajo raziskovalci. Ona je vse to, kar pravijo. A je tudi tisto osrečujoče nihanje, tista neotipljiva in osrečujoča razpetost, ki se ne pusti ujeti, a se rada razdaja ob posebnem naklonu sončne svetlobe, ob posebni uglašenosti vsega, kar nas obdaja, a največ ob uglašenosti nas samih. Samo oči je treba pripreti in molčati, molčati.

Literarni natečaj Mladike 2015

Revija Mladika razpisuje XLIV. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

Na razpologo so sledeče nagrade:

PROZA	POEZIJA
Prva nagrada 500€	Prva nagrada 300€
Druga nagrada 300€	Druga nagrada 150€
Tretja nagrada 250€	Tretja nagrada 100€

Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodih (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 1. DECEMBRA 2015. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presežajo deset tipkanih strani (oziroma 25.000 znakov), ciklus

poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset). Tekste lahko pošljete tudi po elektronski pošti na redakcija@mladika.com. V eni priponki naj bo prispevek s šifro, v drugi pa osebni podatki.

Ocenjevalno komisijo sestavljajo: pisateljica Vilma Purič, prevajalka prof. Diomira Fabjan - Bajc, pisateljica Evelina Umek, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.

Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku – Prešernovem dnevu – na javni prireditvi in v medijih. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 2016. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerne za objavo.

Rokopisov ne vračamo!

Tomaž Simčič

Lik dolinskega župana Josipa Pangerca in tržaško meščanstvo

(Ob predstavitvi monografije Marca Manina o Josipu Pangercu)*

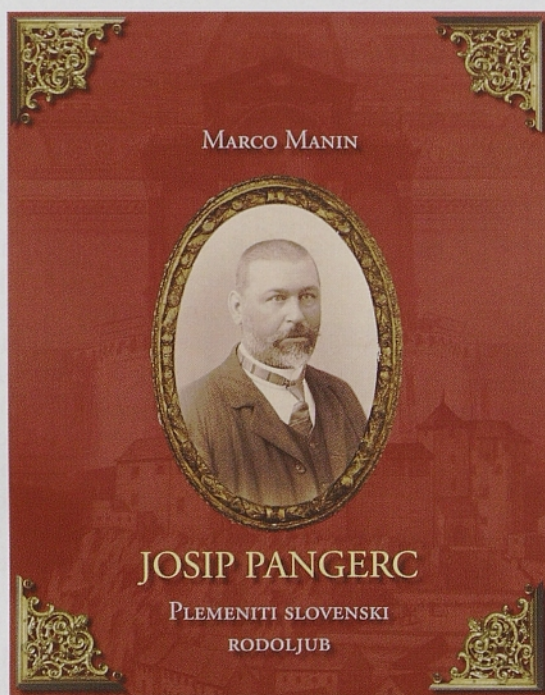
Josip Pangerc (1868-1925) je živel in deloval v zadnjih desetletjih 19. in prvih dveh desetletjih 20. stoletja. Kot slovenski posestnik, javni delavec, kulturnik, politik je svoje najboljše sile posvetil Dolini pri Trstu, kjer je več let tudi županoval, pa tudi delovanju v Istrskem deželnem zboru. Dolina je namreč tedaj upravno spadala pod istrsko grofijo. Toda v kulturnem in gospodarskem pogledu je Dolina – tako nekoč kot danes – gravitirala k Trstu. Z njo vred je k Trstu gravitiral tudi dobršen del Istre. Zgodba Josipa Pangerca nam zato veliko pove ne le o Dolini in Istri, ampak tudi in morda še več o slovenskem meščanstvu v Trstu, o slovenskem tržaškem narodnem gibanju, o t.i. tržaškem narodnjaštvu.

Doba, v kateri je Josip Pangerc kot človek in kot politik zorel in deloval, je bila zlata doba tržaškega slovenstva, doba njegove številčne, gospodarske, kulturne in politične rasti. Leta 1910, le nekaj let pred izbruhom prve svetovne vojne, so narodno zavedni Slovenci tvorili že tretjino tržaškega prebivalstva. V absolutnih številkah je bil tedaj Trst nedvomno največje slovensko mesto. Tvegati smemo trditiev, da se je v tem obdobju ravno v Trstu, in morda samo v Trstu med Slovenci razvilo to, čemur navadno pravimo »meščanstvo« ali s tujko »buržoazija«. S tem izrazom označujemo tisti značilni »srednji sloj« (uradništvo, intelektualni poklici, svobodni poklici itd.), ki je bil v moderni zgodovini Evrope motor napredka in razvoja. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje se je namreč Trst razvijal v velemesto, v za Dunajem najpomembnejše finančno in trgovsko središče Habsburške

monarhije. Nosilec tega razcveta je bil ravno svobodomiselnost orientiran, v bodočnost usmerjen in za napredek odprt srednji sloj. No, in tržaško slovenstvo je na prehodu iz 19. v 20. stoletje postalo del te zgodbe, ki je na slovenskem ozemlju bila tedaj prav gotovo *unicum*.

V tem okviru je bil problem osrednje Slovenije ravno v tem, da – z izjemo Trsta – na lastnem ozemlju ni premogla pravih mest, zato niti ne pravega meščanstva. Zato je bilo slovensko narodno gibanje razen v Trstu povsod drugod izrazito katoliško in konservativno. Nasprotno pa je tržaško slovenstvo, zlasti potem ko se je njegovo težišče iz okolice začelo premikati proti središču, začelo neizogibno pridobivati idejne in kulturne značilnosti miljeja, katerega del je postajalo. Zato je bilo slovensko narodno gibanje v Trstu čedalje bolj liberalno in svobodomiselnost in je v ta okvir vključevalo tudi katolištvo, ki je bilo na Tržaškem izrazito narodno,

v določeni meri pa tudi liberalno obarvano. Za to tržaško narodno gibanje – rekli bi lahko, da je bilo »slogaško« *ante et post litteram*, kar izhaja tudi iz imena, ki ga je izbralo za svojo politično stranko, namreč »Edinost«, - se je uveljavil izraz »narodnjaštvo«. To narodnjaštvo je bilo »napredno« in zmerno liberalno, odprto napredku na vseh področjih, zvesto Habsburški dinastiji in obenem slovensko in slovansko zavedno, tu in tam nagnjeno k nekakšni narodni mistiki, do določene mere sekularizirano, a še vedno verno, ne pobožnjakarsko, a tudi ne strupeno antiklerikalno, kakršno je bilo v določenem obdobju na Kranjskem. V tem miljeju

* Gre za delno predelano besedilo, ki ga je avtor prebral na predstavitvi Maninove knjige *Josip Pangerc – plemeniti slovenski rodoljub, Mladika, Trst 2015*, ki je bila v Dolini 18. junija 2015.

katolicizem Mahničevega kova kajpak ni mogel uspeti, pa čeprav je v prvem desetletju 20. stoletja v Trstu lahko računal na izjemnega aktivista, namreč na Jakoba Ukmarja, ki se je tedaj kot mlad duhovnik skupaj s skupinico somišljenikov trudil, da bi tudi na Tržaškem prodrla svetovnonazorska »ločitev duhov«, kakršna se je uveljavljala na Kranjskem in deloma tudi na Goriškem. Zaman: glavnina tržaškega katolištva (z duhovščino vred) je ostala trdno na strani »narodnjakov«.

Življenje in delo Josipa Pangercja se v celoti umešča v to zgodbo. Bil je sicer okoličan, in ne pravi meščan, ampak je kljub temu delil vrednote in kulturo t.i. meščanskega narodnjaštva. Pa tudi sicer se mi zdi, da je o tržaški okolici na splošno mogoče reči, da diha z mestom, z njegovo miselnostjo in kulturnim utripom. Tržaško podeželje že davno ni več »pravo« podeželje, kot je (bilo) na primer tisto na Kranjskem, pa tudi na Goriškem. In Pangerc je v marsikaterem pogledu deloval izrazito »meščansko«. Pomislimo na primer na njegov za tiste čase napredni pogled na pravice žensk, na njegov inovativni pristop na področju zdravstva itd. Tudi na verskem področju je bil Pangerc precej značilen predstavnik tržaškega narodnjaštva. Bil je praktičen katoličan, redno je obiskoval verske obrede, bil je dolga leta organist v domači cerkvi, rad je imel slovensko (in slovansko) cerkveno pesem, vero je tesno povezoval z narodnostjo, za »politični katolicizem« pa se ni ogreval. Za Jakoba Ukmarja, ki je tedaj snoval Slovensko ljudsko stranko za Trst in Istro, Pangerc očitno ni bil dovolj »katoliški«, zato mu je na deželnozborskih volitvah leta 1908 postavil protikandidata, nekega Jakoba Štrajna. Le-ta je zbral nekaj čez 500 glasov, z veliko prednostjo pa je bil izvoljen seveda Pangerc, ki je užival podporo političnega društva Edinost.

O fenomenu tržaškega narodnjaštva je pred desetletji pisal Ivan Prijatelj v svoji monumentalni slovenski kulturni zgodovini, za njim zgodovinar Dušan Kermau-

ner, zlasti v izjemno zanimivih poglavjih o t.i. narodnem katolištvu. Prav gotovo so kasneje o »tržaškosti« pisali tudi drugi, na primer Milica Kravos v svojih esejih, Radiotelevizija Slovenije je o »cesarkem Trstu« izdelala tudi zanimiv dokumentarec. Kljub temu mislim, da mora biti zgodba t.i. tržaškega »narodnjaštva« še napisana. Ne v smislu, da ne bi razpolagali z zgodovino tržaških Slovencev tega obdobja, ampak da bi kdo poskusil orisati duševni profil značilnega tržaškega narodnjaka. Zdi se mi, da je Maninova knjiga o Josipu Pangercu za ta namen dragoceno gradivo in lahko predstavlja prvi korak v tej smeri.

Mislim, da je duh narodnjaškega slogaštva na Tržaškem – kljub več kot 70 letom povojnih ideoloških delitev – še živ. Na misel mi prihajajo na primer prostori Slovenskega kulturnega društva v Barkovljah, sredi katerih stoji velik napis: »V slogi je moč«. Ne vem, morda gre za naključje, ampak ravno barkovljansko je eno od tistih društev, ki želi povezovati vse Slovence ne glede na ideološko pripadnost. Včasih se mi tudi zdi, da narodnjaškega duha danes lepo odraža zlasti struktura vernosti tipičnega tržaškega Slovenca, ki se kaže v njegovi prednostni navezanosti na slovensko (in tudi slovansko) besedo in pesem v razmerju do vseh ostalih vidikov verskega življenja. In skoraj se mi ne zdi naključje, da zbor srbske pravoslavne cerkve še danes sestavljajo pretežno Slovenci. Seveda, bližji nam je »Gospodi pomiluj« iz staroslovenskega vzhodnega kot pa »Kyrie eleison« iz rimskega obrednika.

Tudi Josip Pangerc je pisal staroslovenske maše. In predstavljam si, da se je v letih ricmanjskega cerkvenega spora (1902–1910) kot človek reda sicer ogradil od določenih skrajnosti, kamor je zaneslo »upornike«, s srcem pa je bil na strani svojih ljudi v prizadevanjih za priznanje slovanske liturgije.

Res, marsikaj našega je mogoče prepoznati v Josipu Pangercu.

Predstavitve v Dolini: Tomaž Simčič, Vojko Kocjančič, Nadia Roncelli, Loredana Gec in Marco Manin.

Red za zasluge Društvu slovenskih izobražencev

Ob državnem prazniku dnevu vrnitve Primorske k matični domovini je predsednik Republike Slovenije Borut Pahor na posebni slovesnosti v Predsedniški palači vročil državni odlikovanji srebrni red za zasluge Primorskemu dnevniku in red za zasluge Društvu slovenskih izobražencev. Dogodku so prisostvovali tudi obiskovalci dneva odprtih vrat.

Za prispevek k ohranjanju nacionalne pripadnosti Slovencev v Italiji, za zvestobo vrednotam kot so svoboda, prijateljstvo med narodi in miroljubje, in za prispevek k boljšemu medsebojnemu poznavanju in čezmejnemu sodelovanju je ob 70-letnici delova-

nja srebrni red za zasluge prejel Primorski dnevnik. V imenu vseh, ki Primorski dnevnik ustvarjajo danes in so zanj skrbeli v preteklosti, se je predsedniku republike zahvalil glavni urednik Dušan Udovič. V zahvali je preletel zgodovino časopisa, ki po njegovem »govori sama od sebe, je edinstvena in je takšna, da smo lahko nanjo ponosni.« Spomnil je na prednika današnjega Primorskega dnevnika: na Dnevnik Edinost in na Partizanski dnevnik, ki sta skozi obdobje druge svetovne vojne ohranjala med Slovenci v Italiji dnevno tiskano slovensko besedo. »Za manjšino je Primorski dnevnik dragocenost, zagotovo ena najpomembnejših institucij, kar jih imamo,« je še povedal Udovič.

Red za zasluge je prejelo Društvo slovenskih izobražencev iz Trsta - za skrbno in sistematično ustvarjanje prostora za dialog, ki na študijskih dnevih Draga že pol stoletja povezuje matično, zamejsko in zdonsko Slovenijo. V imenu društva je odlikovanje prevzel predsednik društva Sergij Pahor. »Visoko državno odlikovanje slovenske države, ki ste nam ga izročili danes, pomeni za nas veliko čast in javno priznanje, da je bilo naše polstoletno delo koristno in potrebno za ves slovenski narod,« se je zahvalil Sergij Pahor. Ob tem je še dejal, da so študijski dnevi Draga nastali kot »priložnost za svobodno izmenjavo mnenj in kmalu za mnoge tudi skoraj simbol prostega idejnega pretakanja«.

Sergij Pahor prejema priznanje iz rok predsednika Republike Boruta Pahorja.

čestitke

Ob branju »Karle« in petdeseti obletnici Drage

»Moja duša se raduje v Bogu«, ker: »Mogočne je vrgel s prestola in povišal je nizke.« (Iz Evangelija po Luku, Govor na gori). Nizke: beri zasledovane, prikrajšane, preganjane dolgo potem, ko je bila vojna končana.

Vsemogočni prestol pa je bil, kot vemo, ves votel in luknjičast in je stal na pesku. Prišla pa je povodenj in ga odnesla in razdejanje je bilo veliko (*Luka*).

To, kar je preroško zidal prof. Jože Peterlin z vami mladimi in z mnogimi sodelavci, pa je kljubovalo in obstalo, vse do danes. Prišla je povodenj, in ne samo ena in navalila na zgradbo, a je ni mogla uničiti, »zakaj temeljila je na skali« (*Luka*), na pravi Skali.

Bog vas živi!

BMP

Nastop tržaških osnovnošolskih otrok (levo); Dušan Udovič, predsednik Borut Pahor in Sergij Pahor (desno).

foto: STA, Danijel Novakovič

Utrinek iz kulturne dediščine Slovencev na Tržaškem so na slovesnosti prikazali dijakinje in dijaki 3. a razreda Nižje srednje šole Simona Gregorčiča iz Doline pri Trstu in učenci 4. in 5. razreda Osnovne šole Alojza Gradnika z Repentabra. Zapeli so ljudsko pesem »Na

Gorici na placu«, zaplesali tržaški ljudski ples »Deklica, podaj roko« in nastop zaključili s skupno pesmijo »Sinku« na besedilo nabrežinskega pesnika Iga Grudna, ki ga je uglasbil skladatelj z Opčin Stane Malič. Z diatonično harmoniko jih je spremljal Erik Purič.

Utemeljitev

Za skrbno in sistematično ustvarjanje prostora za dialog, ki na študijskih dnevih Draga že pol stoletja povezuje matično, zamejsko in zdomsko Slovenijo, prejme Društvo slovenskih izobražencev red za zasluge

Društvo slovenskih izobražencev iz Trsta je Študijske dneve Draga prvič organiziralo pred petdesetimi leti. Ime so dobili po istoimenski vasi, v kateri so bila srečanja prvih deset let, zdaj pa potekajo v Finžgarjevem parku na Opčinah. Z organizacijo Drage je društvo želelo razpirati nove duhovne horizonte, krepiti kulturo dialoga in združevati prostor treh Slovenij: matične, zamejske in zdomske. Vsako leto se njihovega dogodka udeležujejo številni slovenski izobraženci, profesorji, pisatelji, pesniki in znanstveniki ter poglobljeno razpravljajo o nacionalnem vprašanju, pluralizmu, krščanstvu, marksizmu, liberalizmu, medvojnem dogajanju, povojnih pobojih, spravi, politični emigraciji, zamejstvu, zdomstvu in razmerah v matični domovini. V petdesetih letih neprekinjenega delovanja so ti študijski dnevi postali eden osrednjih dogodkov med Slovenci v Furlaniji – Julijski krajini in referenčna točka za širše slovensko dogajanje, z razpravami in okroglimi mizami pa so bili tudi pomemben glasnik slovenske samobitnosti. Društvo slovenskih izobražencev je vseskozi ostajalo zvesto vrednotam krščanskega duha, dialoga, strpnosti, politične demokracije in sprave.

Zgodovina društva se je začela leta 1945, ko je Akademsko starešinstvo, v katerem so bili tudi izobraženci iz Slovenije, ki so se pred komunizmom umaknili v Italijo, s slovenskimi duhovniki prirejalo srečanja z versko vsebino. Redno pa društvo deluje od leta 1962, ko je bilo formalno ustanovljeno. Takrat je začelo prirejati redne ponedeljkove kulturne večere s predavanji, razstavami in srečanji najrazličnejših vsebin. Ta srečanja, ki jih je do štirideset v sezoni, so še danes ena redkih priložnosti za zbiranje Slovencev v središču Trsta. Društvo slovenskih izobražencev je član krovne kulturno-prosvetne organizacije Slovenska prosveta in prek nje tudi član Sveta slovenskih organizacij.

Polstoletna skrbna organizacija študijskih dnevov in premišljeni izbori aktualnih vsebin so za društvo in pobudnike Drage pomemben mejnik, ob katerem jim za vztrajnost in zavzetost glede vprašanj slovenstva izreka vse priznanje tudi država Slovenija.

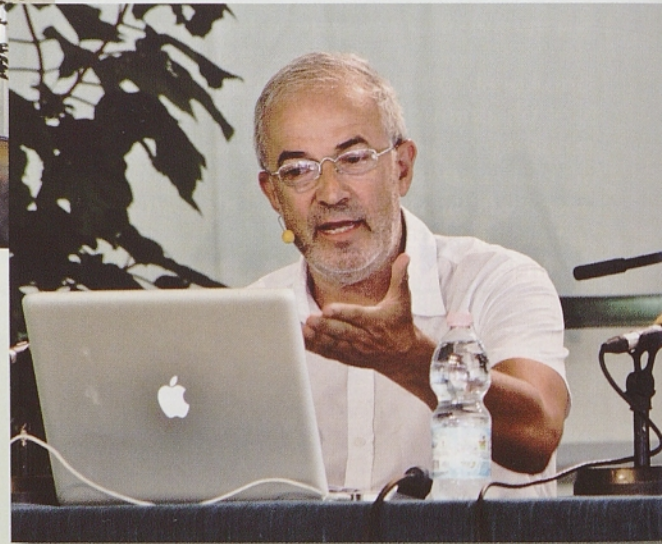
FOTOKRONIKA

50. Drage 2015

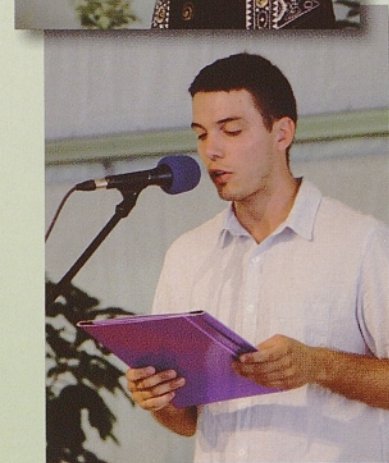

Levo: Zakaj Draga? Na to vprašanje so na prvi dan Drage odgovarjali dr. Tine Hribar, Andrej Capuder, Katica Cukjati, moderator Tomaž Simčič in Sergij Pahor.

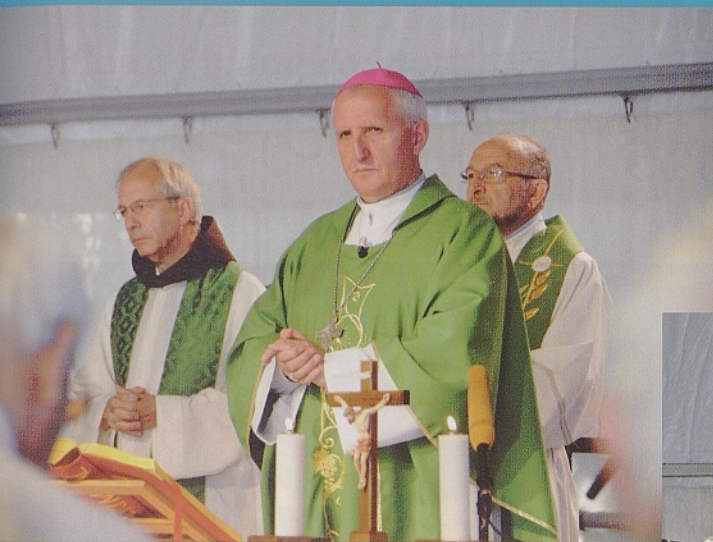
Spodaj: Knjigo Karla – Udba o Dragi je v soboto predstavil njen avtor Igor Omerza.

Levo in spodaj: »Petdeset delcev še ni celota« je bil naslov lepljenke, ki so jo ob petdesletnici Drage sestavili mladi kulturniki pod vodstvom Jerneja Ščeka.

(foto: Peter Cvelbar, Miloš Pahor, Marij M...)

Levo: V nedeljo zjutraj je sv. mašo daroval ljubljanski nadškof in metropolit Stanislav Zore. Ob njem somašujeta p. Edvard Kovač in škofov vikar za Slovence v Trstu Anton Bedenčič.

Spodaj: »Moč dvojine; preobrazba moškega in ženske za narodno rodovitnost« je bil naslov predavanja Alenke Rebula. Ob njej prof. Neva Zaghet.

Levo: prof. Marija Pirjevec predstavlja Rebulov zbornik 2, ki prinaša zanimive prispevke s simpozija ob 90-letnici pisatelja Alojza Rebule. Ob njej je urednica Mladikinih izdaj Nadia Roncelli.

Zgoraj: predavatelj Edi Kovač je zaključil Drago v nedeljo popoldne s predavanjem »Že danes je jutri ali slovenska prihodnost«. Predstavil ga je Martin Breclj (desno).

Levo: pogled v dvorano med zadnjim predavanjem.

4. Peterlinova nagrada 2015

Katica Cukjati prejema Peterlinovo nagrado za Slovensko kulturno akcijo iz Buenos Airesa (levo); Peterlinova hčerka Anka izroča Cukjati žerjalovo grafično (desno).

Peterlinova nagrada v spomin na nepozabnega kulturnega in prosvetnega delavca Jožeta Peterlina je bila ustanovljena pred štirimi leti na pobudo ustanov in društev, v katerih je deloval pokojni profesor Peterlin in na pobudo njegove družine.

Nagrado prejmejo ustanove, društva in posamezniki, ki delujejo v »želji, da bi se slovenstvo obdržalo in še dodatno utrjevalo«, ki glede slovenstva ne poznajo odklonov in ob etičnih načelih katoliške vere, ki so navdihovala življenjsko pot profesorja Jožeta Peterlina.

Doslej so Peterlinovo nagrado prejeli: leta 2012 Milan Gregorič in Slovensko prosvetno društvo Mačkolje; leta 2013 Janko Zerzer in Zveza cerkvenih pevskih zborov v Trstu; leta 2014 Alojz Rebula in Damjan Paulin.

Letos prejme Peterlinovo nagrado Slovenska kulturna akcija iz Buenos Airesa ob 60-letnici plodnega delovanja v korist slovenstva in slovenske kulture. Slovenska kulturna akcija je bila ustanovljena leta 1954 kot »organizacija zamejskih in zdomskih kulturnih delavcev, ki žele z ustvarjalnim in posredovalnim delom pomagati pri ustvarjanju in širjenju kulturnih vrednot, posebno slovenskih«. Pobudo za ustanovitev Slovenske kulturne akcije sta dala Ruda Jurčec in Ladislav Lenček, ki sta pritegnila k sodelovanju kulturne ustvarjalce iz Argentine, zamejstva in drugih držav. Slovenska kulturna akcija izdaja kulturno revijo Meddobje, objavlja knjige in v Buenos Airesu prireja kulturne večere, koncerte, gledališke predstave in likovne razstave.

Na svečani proslavi 60-letnice, ki je bila v nedeljo, 31. marca, v Buenos Airesu, je Slovenska kulturna akcija prejela priznanje Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu »za neprecenljiv prispevek k ohranjanju in razvoju slovenske kulturne in narodne identitete v Argentini ter spodbujanje slovenskih kulturnikov po svetu«.

Izredno veseli smo, da moremo Peterlinovo nagrado za nesebično in kvalitetno delo v kulturi izročiti sedanji predsednici Slovenske kulturne akcije dr. Katici Cukjati, ki je letos med nami.

Mojca Polona Vaupotič

Čar samostanskih hodnikov v Stični

Nikoli se ne konča štetje časa, dogodkov in lepote, ki jih premore telo stiškega samostana. Vsaka stena je dediščina del iz davnih časov, kamor se v umetnosti vedno znova vračamo in spet na novo pripovedujemo tudi že povedane zgodbe. In marsikdaj se med njimi najde še kakšna nova, pred kratkim odkrita. Več kot osemsto let je stara govorica teh zidov in prav križni hodniki so med njimi pravi žar te arhitekturne dragocenosti. S prvim jutranjim svitom se začenejo iz teme luščiti šilasta okna in se ob sončnem pozdravu razpnejo nad hodniki s trdnimi oboki. Tedaj stenski obrazi konzol onemijo in se nepremično zazrejo drug v drugega, da počakajo na naslednjo noč, ko bo spet oživila njihova mladost.

Sredi 12. stoletja, ko so prišli arhitekti iz tujih dežel, so na ravnem polju med razgibanimi dolensjimi griči pozidali beli stiški samostan. Kamnite stavbe in cerkev so razporedili na štiri strani, tako da je na sredi med njimi ostalo notranje dvorišče. V sredi so uredili zeleno trato z vodnjakom oziroma v nekakšen »hortus conclusus«, zaprti vrt, ter mu vdahnili svoje življenje. Pritlični hodniki okrog njega, ki povezujejo posamezne redovne prostore med seboj in cerkvijo, so v Stični kakšnih sto let pozneje obogatili s svojo stavbno podobo, njihova talna zasnova pa je ostala takšna, kot so jo zarisali prvi stiški graditelji sredi 12. stoletja.

Štiridelni pritlični hodnik sredi samostana ima v različnih jezikih tudi različna imena. Iz latinske besede »claustrum«, ki pomeni pred zunanjim svetom zaprt in nedostopen prostor, so izšle zanj oznake v naslednjih jezikih: »il chiostro« v italijanščini, »el claustro« v španščini, »le cloître« v franosščini in v angleščini »the cloister«. Iz istega porekla je nemška beseda »Kloster«, ki pa po navadi označuje kar ves samostan. Njegov osrednji del,

s štirimi odprtimi in nakritimi hodniki imenujejo Nemci »Kreuzgang«, kar smo očitno od njih prevzeli tudi Slovenci in ga dobesedno prevedli v »križni hodnik«. Nemška in slovenska oznaka pa ne nakazujeta njegove zaprte lege in tudi ne križne oblike, čeprav se vsi štirje deli hodnika na vogalih res pravokotno »križajo« oziroma stikajo. To ime prihaja od tedaj, ko so se nekoč po teh hodnikih, zlasti v benediktinskih samostanih, pomikale meniške procesije s križi. Po takih sprevodih s križi je to osrčje samostana dobilo svoje ime: *križni hodnik*. Sicer pa je ta organizem imel v srednjem veku predvsem pomen *lepega*. Zaradi povezave hodnikov s cerkvijo ter posameznih samostanskih prostorov je torej križnemu hodniku, kot srcu samostana, pripadlo posebno mesto nekakšnega častnega prostora.

Samostanski križni hodniki po vsej Evropi so likovni umetnosti dajali lepo priložnost, da se je v njih bogato uveljavila. V arhitekturi so našle svoj dom bogato oblikovane arkade, z množico dvojnih stebrov in stebričev z bazami ter kiparsko okrašenimi kapiteli. Pri takšnih arhitekturnih podvigih sta pogosto sodelovala arhitekt in kipar vzajemno, tako da je slednji dodal še svoj figuralni delež.

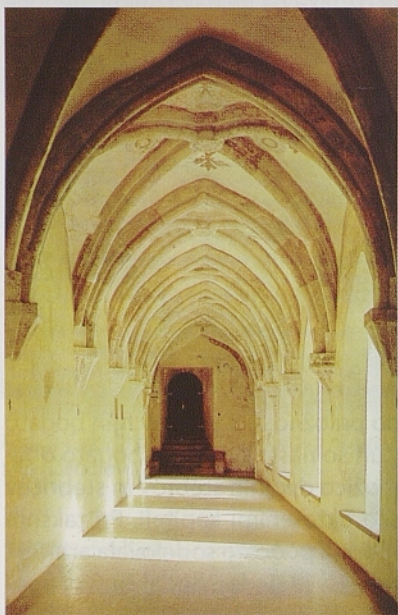
Ko so leta 1132 na povabilo oglejskega patriarha Pe-regrina prišli iz Burgundije v Stično prvi beli menihi-cistercijani, je bil z njimi tudi stavbenik in kamnosek Mihael. Ni bil redovnik, ampak velik mojster v svojem poklicu. S seboj naj bi prinesel že izgotovljen načrt, za katerega je bil zadolžen, da ga natančno izvede. Stiška gradbeno dela je nadzoroval vse do posvetitve cerkve, do leta 1156. V prvi fazi gradnje samostana je prišel na vrsto že križni hodnik, vendar kakšen naj bi bil tedaj, ne vemo zagotovo. Kot spomenik redovnega stavbarstva iz zgodnjega obdobja cistercijanskega reda so ga raziskovali

Pogled na stiški samostan iz zraka. Na sredi: detajl križnih hodnikov in vrta.

Zgoraj: na levi je kiparsko okrašen hodnik. Spodaj: križni hodnik z vrati na koncu kraka in vogal križnega kodnika.

številni slovenski strokovnjaki. Rezultati raziskav leta 2002 so ovrgli tezo, da je bilo njegovo zunanje ostenje grajeno v leseni konstrukciji. Na vseh štirih vogalih so stali močni, kamniti slopi, razčlenjeni s polkrožnimi stebriči. Ti vogelni slopi iz prvotnega hodnika so ohranjeni še sedaj. Leta 1135 je bilo zagotovo, da se je tako kot v ostalih stavbah iz obdobja gotike, tudi v samostanu pričelo redno redovno življenje.

Okrog leta 1280 so samostanske hodnike obogatili z zidanimi ter s kamnoseško bogato opremljenimi stebriči in kipi. Sledila je še pozidava močnih kamnitih zidov, v vsakem so naredili pet velikih šilastih oken, da bi imeli novi hodniki dovolj svetlobe. Nato so vse štiri hodnike tudi obokali. Pa ne s tedaj že »preživetimi« banjastimi oboki, temveč s križno-rebrastimi, ki so

na Dolenjsko skupaj s Kostanjevico prinesli prvo gotiko, saj so bili prav cistercijani njeni evropski glasniki.

V vseh stoletjih preizkušeni stavbni zasnovi, ima prav križni hodnik posebno nalogo in osrednje mesto: s svojimi štirimi stranici se namreč usmerja po glavnih straneh neba. Na severni strani se naslanja na redovno cerkev, na vzhodni ga omejuje stavba, v kateri imajo svoje prostore menihi – očetje, na zahodu pa ga povsem zapira trakt, namenjen samo redovnim bratom. Od južne strani pa se vanj odpira meniška obednica, postavljena pravokotno na že omenjeno stranico. In tako so tudi posamezni kraki križnega hodnika glede na lego ali namen dobili svoja imena.

Severni hodnik ob cerkvi, ki je nekoliko širši od drugih, nosi ime »*Collatio*«, po latinski besedi, ki označuje

v redovnem jeziku branje ter razlago svetih knjig in spisov, zlasti Janeza Kasijana »*Collationes*«. V tem delu križnega hodnika so jih brali vsak večer, preden so šli menihi po zgodnji večerji v cerkev h kompletu, to je k zadnjim skupnim molitvam tistega dne. Zato bi lahko to krilo po slovensko imenovali tudi bralni ali lekcijski hodnik. *Vzhodna stranica* je dobila ime po kapiteljski dvorani, najodličnejšem prostoru v samostanu, saj je iz tega hodnika omogočen vstop prav v to dvorano. Prav tako so zaradi meniške jedilnice na *južni strani* to krilo poimenovali po *refektoriju* (jedilnici). Hodnik ob *bratovski stavbi* pa je zaradi *zahodne lege* samostana imenovan po tej stranici neba. Tam so tudi vgrajena polkrožno oblikovana vrata, ki vodijo na vrt.

Na stenah hodnikov slonijo rebra skupaj z delilnimi oprogami na močnih konzolah. Te s svojo preprosto tektonsko obliko ustrezajo trojni sestavi reber in oprog, ki se skupaj naslanjajo prav na konzole. Tako preproste, kot so konzole, so tudi obočni sklepniki, kjer gre za pretežno gladke, okrogle plošče, v katerih vežejo štiri rebra teh zgodnjih, res še samo konstrukcijsko izražajočih obočnih elementov. Tukaj pa nas vendarle ob oblikovanju teh elementov še posebej presenečata dva od štirih hodnikov, ki sta tudi kiparsko okrašena. Na prvih treh obočnih sklepnikih v severnem hodniku so namreč izklesani sveto-pisemski simboli: Kristus z dvignjenima rokama v podobi trpečega moža, Jagnje božje in Kristusova glava. Temu sledijo še trije kozmični simboli: sonce, luna, zvezde ter šestkraka ostroroba zvezda – simbol duha in svobode.

Ko nas pot pripelje do zahodnega krila križnega hodnika, se sklepniki spremenijo spet v gladke, okrogle plošče; zato pa nas spet burno nagovorijo bogato okrašene kon-

Boris Pangerc

Argentina 1993

Vtisi in zapisi s turneje Tržaškega okteta (10. del)

MENDOZA

Nedelja, 24. oktobra 1993

Ob 12.15 se je letalo *Aerolinas Argentinas* odlepilo od steze in letimo spet proti Buenos Airesu.

Sinočnji večer smo doživeli kot malokateri stik z občinstvom, čeprav se imamo vedno in povsod lepo. Dvorana »Slovenskega doma« je bila nabito polna, ljudje pa pozorni, pazljivi in navdušeni. Tudi mi smo bili dobro razpoloženi in smo s pesmimi razdajali tudi svojo/našo dušo. Bil je užitek peti takemu občinstvu, ki prav vsrkava vase. Vzpostavili smo močan notranji stik in pesem je vrela kot iz studenca.

Na koncertu je bilo od občinstva kakšnih petnajst odstotkov Argentinec, med njimi tudi Javier, ki je bil zadovoljen in nam je prinesel za darilo kaseto, na kateri sta tudi dva posnetka njegovega zbora.

Po koncertu smo šli seveda med ljudi, ki so nam izražali svoje navdušenje in hvaležnost, njihove pripombe so bile laskave in polne občudovanja. Mnogi so nas spraševali, če smo poklicni oktet.

Srečali smo tudi brata od Franceta Habjana (Toronto 1987) in sem se zadržal z njim v krajšem pogovoru. Med večerjo sta prišla v dom dva od slovenskih udeležencev 5. svetovne olimpijade v informatiki, ki je bila te dni v Mendози in se je zaključila včeraj.

➔ (dalje s prejšnje strani)

zole. Njihova zgodba pa je naslednja: že takoj v kotu, v katerega se steka samo eno obočno rebro, nas čaka konzola spremenjena v ptico z močnimi krili in kremplji ter z dolgim, nazaj obrnjenim vratom, ki se končuje s človeško glavo. Kipar, ki je ta dela ustvaril, je bil nedvomno tujega porekla, saj je bil zelo dobro seznanjen s trenutnimi kiparskimi trendi drugod po Evropi. Razen dveh figuralno okrašenih konzol je okrasil tudi ostale, v zahodnem kraku križnega hodnika. Na vsaki tridelni konzoli, ki ustreza trojni sestavi reber in oprog, je na njenem srednjem delu upodobil velik človeški obraz. Na notranji steni štiri moške in na zunanji prav toliko ženskih, tako da so obrnjeni drug proti drugemu v parih. Ti obrazi so bili nekoč pobarvani in zdi se, da je na njih prevladovala opečno rdeča barva, kot bi hoteli posnemati žgano glino. Med letoma 2002 do 2005 so jih s konservatorsko-restavratorskimi posegi vzorno obnovili. Slogovno pa so te figuralne konzole še povsem romansko občutene, saj so svečeniško dostojanstveno postavljene

Primer izklesanega obraza (zgoraj).

Desno: Restavrirana konzola z moškim obrazom.

naravnost pred gledalca in v njihovi umetniški obravnavi prevladuje še povsem romanska stilizacija.

Zakaj nas v svojem kiparskem okrasju presenečata predvsem slednja dva hodnika, nam ni povsem jasno in zaenkrat tudi ne najdemo

zadovoljivega odgovora. Molčeče obraze morda ravno nerazvozlana skrivnost dela še privlačnejše in nedostopnejše. Morda tudi ne bi bili več tako zanimivi, če bi nam o svoji zgodovini spregovorile same ali pa kakšen prastar dokument.

➤ (dalje s prejšnje strani)

Slovenija je zasedla 3. mesto. Zapeli smo jima *Zadoni*.

Rudi Hirschlegger je rekel, da smo izredno ubrani, s koncertom je bil zelo zadovoljen.

Drugi komentarji, ki so jih sopevci oktetovci prinesli od drugod, pravijo, da takega petja še ni bilo v Mendozi, čeprav je tu pelo že veliko zborov, tudi poklicnih, da mi ne dajemo samo petja, temveč tudi nek žar, ki izseva iz nas, ko pojemo; da smo Slovencem v Mendozi prinesli veliko notranje moči, da so spet v žilah začutili domovino, da se jim je odprlo srce; da mi nismo navadni pevci, ker se po koncertu pretopimo v eno z ljudmi, se z njimi pogovarjamo, zaživimo z njimi.

Jože Šmon je rekel, da smo tako domači, kot da bi bili vedno z njimi, kot da bi zrasli v »Slovenskem domu«.

Potem ko smo pri omizju zapeli *Mario Cristino* in sem šel pozdravit v kuhinjo, je ena od kuharic rekla, da se imenuje Maria Cristina: »*Pa niste peli meni!*« je pristavila otožno.

»*Ko bi vedeli prej ...*«, sem zavzdihnil z iskrenim obžalovanjem.

Danes zjutraj pa sva z Luksijem doživela pravo hudo uro; pozabili so namreč naju prit iskat; bili smo zmenjeni, da se ob desetih dobimo na letališču, najiniga šoferja pa ni bilo od nikoder.

Z Luksijem sva kolovratila sem ter tja, gospa Marija pa z nami, končno pa smo le dobili njeno hčerko Marto, ki nas je potegnila do letališča, kjer so bili ostali že močno v skrbeh za naju. Izteklo pa se je izjemno dobro, ker je letalo iz tehničnih razlogov zakasnilo odlet za eno uro, drugače bi oktet nocoj nastopil kot sekstet ...

Na letališče so nas prišli pozdravit v mnogih in je bilo slovo zelo težko in ganljivo. Ko sem stopal po stopničkah v letalo, so se mi orosile oči in mi je bilo težko pri srcu. Naši gostitelji so čakali ob zaščitni ograji, dokler se letalo ni dvignilo od vzletne steze in so nam vneto mahali v pozdrav.

BUENOS AIRES

Pristali smo ob 13.25. Imeli smo najlepši let, odkar potujemo po Argentini. Kosilo in pijačo na letalu sta servirali hostesi, od katerih je bila ena tako čudovita, da bi jo vzel domov za spominek.

V Buenos Airesu je prijetno hladno, a vlažno in dežuje. V Mendozi smo imeli posebno »srečo«: tam nikoli ne dežuje, zdaj pa, ko smo bili dva dni na gostovanju, pa je skozi škropilo.

Na letališču nas je čakal Lojze Rezelj in smo mu v en glas poročali, kako je bilo v Mendozi lepo, navdušujoče in kako imenitno smo se imeli.

Rezelj in Vivod sta se verjetno na tihem pomenila, da bi bilo le prenaporno, če bi šli z letališča naravnost v Castelar na »Slovensko pristavo« in nas je Rezelj preusmeril v dom v San Justo, da se malo spočijemo in pridemo k sebi. To je bila odlična poteza, saj so sami uvideli, kako smo izmučeni. Za nocoj pa smo se med sabo zmenili, da se malo lepše oblečemo.

Pa še to: sinoči, po koncertu so vsi malčki navalili na prostor za odrom in hoteli spoznati našega regljača Ladija, ki je še enkrat prav mojstrsko zaregal kot prava žaba.

Zdaj je ura štiri popoldne. Oktet počiva. Meni ni do spanja. Hočem zavestno uživati še zadnje trenutke argentinske turneje. Napetost narašča, zbranost v meni tudi. MORAM VZDRŽATI DO KONCA, MORAM! NOCOJ MORAMO LEPO ZAPETI! NAŠIM GOSTITELJEM SMO DOLŽNI LEP IN DOŽIVET KONCERT.

Buenos Aires, 24/10/93

Dragi Boris!

Ko so nam povedali da moramo sprejeti Tržaški oktet nisem sploh se predstavljala kdo ste. Ko sem vas videla sem nekaj čutila, kod da se bi že poznali. Vsaki dan je bilo boljše in lepše.

Zelo mi je všeč da ste tako odkriti in prisrčni.

Sedaj bom pa od tebe malo povedala. Nevem kje bi začela. Tvoj veselje in odkritnost mi se je dopadlo.

Ostani vedno tak kot si, ne se spreminjati. Tvoj veselje in dobra volja zelo dobro naredi.

Hvala za vse

tvoja Marjeta

Margarita Hrovat de Senk

Castelar, 24/10/93

Dragi moji prijatelji – rojaki iz Primorske Slovenije! To, kar doživljam, je nekaj, kar mi je Bog podaril, kot darilo za delo za slovenstvo. Vedno sem z veliko ljubeznijo doživljal to, kar smo ob vašem obisku prejeli tu v daljni Argentini. Obiskali ste nas s slovensko pesmijo, dali ste nam poguma, da smo bratje med seboj in upam, da bo ta vez, katero smo v času vašega bivanja sklenili, postala vez vseh Slovencev dobre volje. Bog

Buenos Aires – zaključni koncert. »Nazadnje še, prijatli, kozarce zase vzdignimo, ki smo zato se zbratli, ker v srcu dobro mislimo ...« *»Zahvalni nagovor s Prešernovo«* predsednika Tržaškega okteta Borisa Pangercer (ki jo je med burnim ploskanjem občinstva izpraznil do dna).

Napovedoval je Stane Jerebič, ki je z lepo izgovarjavo in čisto besedo pri-speval k stopnjevanju vzdušja.

Že dalj časa sem se pripravljaj na poslovilni govor in mislim, da mi je končna poteza ob zaključku koncerta popolnoma uspela. Med odmorom sem za vazo na odru skrtil kozarec vina in po zadnji pesmi tako-le nagovoril občinstvo: *»Dve veliki škodi lahko doletita človeka v življenju; prva je ta, da umre, druga pa, da konča turnejo po*

živi vaše umetniško pevsko poslanstvo! Bodimo povezani med seboj. Vse, kar smo skupaj doživljali, je zame in za vse nas v Argentini nepozabno. To so skromne misli nekoga, ki ljubi rojake in ves slovenski svet.

Lojze Rezelj

Zvečer

Zadnji koncert je bil praznični zaključek naše turneje. Na »Slovenski pristavi« v Castelarju se je trlo ljudi, sicer se je tam ves dan nekaj dogajalo. Naš koncert je bil samo krona njihovega pristavnega dne. Pred našim koncertom je bila še igra. Prišli smo, ko se je ravno zaključevala.

Dvorana je bila nabito polna. Ko je igra končala, so sneli kulise in namestili zavese. Odrska delavca sta bila dva živahna mladeniča, od katerih je bil eden kar precej pripit in je zelo veselo spremljal naš koncert.

Razpoloženje v oktetu je bilo dobro; upeli smo se kot običajno, nato pa na oder, ne da bi prej sploh videli ali preizkusili dvorano. (*Ravnokar se mi je približal brat slovitega tenorja Janeza Lipuščka, ki je pel pri Slovenskem oktetu, in se predstavil*). Občinstvo – potem ko se je umirilo – je bilo toplo, hvaležno in se je odzivalo z bučnimi in dolgimi aplavzi.

Na odru pa nas je mučil prah; ko so ljudje ploskali, se je v dvorani kar dvignil oblak prahu in zapuhtel pod reflektorji. Zaradi tresljajev pa se je med petjem usipal z zaves in se prilepljal na glasilke, da me je skozi žgečkalo. Malo sem bil šibak, ker nisem popoldne nič jedel; na srečo pa sem se popolnoma pobral v drugi polovici koncerta.

Argentini. V imenu Tržaškega okteta, umetniške vodje Aleksandre Pertot in našega častnega člana in spremljevalca Jožeta Korena, bi se rad iz dna duše zahvalil za sončno gostoljubje in za toplino, s katero ste nas med našim bivanjem pri vas povzdignili do nebes. Če bi na kolenih peli, bi vam ne mogli dostojno povrniti vsega, kar ste naredili za nas. (Nato sem dvignil izza vaze kozarec.) In da končam s Prešernom: Nazadnje še prijatli kozarce zase vzdignimo, ki smo zato se zbratli, ker v srcu dobro mislimo. Dokaj dni naj živi, Bog, vse, kar nas dobrih je ljudi!« Nato sem izpil in spremljal me je gromovit aplavz; nakar smo zapeli Vrabčevno Zdravljico, ki je privedla razpoloženje do vrha.

Pesem je izpadla mogočno, kot masiven pečat na vso našo turnejo.

Stane Jerebič

(zaključni nagovor na zadnjem koncertu)

Zdaj, ko smo slišali, kako lepo poje Tržaški oktet, nam postaja vedno bolj jasno, zakaj nam Lahi nikoli niso hoteli dati Trsta. Kdo se bo pač prostovoljno odrekel takemu zakladu kot je ta oktet!

Da ne bom prištet med neolikane, bi vam pa rad vsaj zdaj predstavil naše pevce: njegova prva tenorja sta Rudi Stopar in Walter Stopar. Človek bi rekel, da sta brata. Druga tenorja sta tudi dva: Vladislav Komar in Vinko Škerlavaj. Bariton pojeta Marko Arduini in Vinko Milič, basista sta pa Walter Kovačič in Boris Pangerc. Vseh teh osem pa nastavlja svoje glasilke tako kot jim to svetuje gospodična Aleksandra Pertot, ki je umetniški vodja Tržaškega okteta.

Veliki Tine Vivod, ponos argentinskih Slovencev, glava, duša in srce »Zedinjene Slovenije«, je izrecno poudaril: »Vas smo izbrali!«

Naj tukaj omenim, da je Tržaški oktet vedno Tržaški oktet, pa naj nastopajo kjerkoli, tudi v Italiji. V njihovem lepem katalogu nisem nikjer zasledil, da bi prevajali svoje ime v karšenkoli jezik, niti v laškega ne. In to jim je v čast.

Tako, vidite, se kot običajno vsaka lepa stvar bliža koncu.

Upamo, da se je Tržaški oktet med nami dobro počutil. Saj smo ga peljali po vseh naših domovih – razen v miramarskega in Hanželičevega, ker pač nismo v sezoni –. Celo Rožmanov dom smo obiskali in tako jim je bil všeč, da so se kar tam naselili. In tako sijajno so se počutili med njegovimi stalnimi prebivalci, da so jim prejšnjo sredo priredili samostojen koncert. Publike niso imeli ravno največ – morda jih je bilo deset – a prav gotovo je bila ena izmed najhvaležnejših.

Ne da bi obešal oktetove intimnosti na veliki zvon, naj povem, da je njih večina poročena, nekaj jih je pa – imen ne bom povedal – še samskih. Sem spadata dva moška in eno dekle. V tem zadnjem slučaju je zadeva menda že zapečaten in nekateri člani odbora Zedinjene Slovenije že skačejo okoli letalskih družb za listki v Trst, ker bi radi prisostvovali poroki. Razpoložljiva pa sta še dva fanta. Dekleta, kaj je lepšega kot da ti dobro uglaseno fantovsko grlo zapoje ob luninem svitu na uho tiste note, ki tako prijetno požgečkajo pri srčku ... Vendar, pohitite, ker časa je malo. V torek že odpotujejo.

Ah, mimogrede. Pristavska dekleta so pri občudovanju vaše fotografije v veži ugotovile, da je bil Komar z brado veliko bolj šarmanten ...

Jutrišnji dan imajo pa zelo zaseden. Eden od članov se mora javiti na kubanski ambasadi in odgovoriti na pritožbo, ki jo je neka kubanska dama vložila proti njemu. Čisto na kratko pojasnim.

Kot je to za Zedinjeno Slovenijo že navada, smo naše prijatelje povabili prejšnji teden na Campo Argentino. To je tam nekje pri Garinu, kjer kažemo obiskovalcem argentinske konje, gavče, plese, asado in podobno. Po kosilu se potem običajno malo zapleše. Ob tej priliki je mlada gospa iz Kube izzvala enega od naših fantov na ples. Reva pač ni pričakovala, da se bo kandidat odzval s tako vnemo, da se je revica

pri tretjem ali četrtem obratu onesvestila. Zdravniški problem je sicer takoj rešil eden od članov okteta, ki je zdravnik, a ostal je težak diplomatski incident, ki ga bo treba jutri na nek način rešiti. Posebno še, ko so kasneje še druge kubanske dame silile v plesni objem našega junaka in so respektivni možje morali posegati vmes.

Jutri popoldan je pa ves oktet povabljen k ministru za poljedelstvo. Pred štirinajstimi dnevi so namreč prinesli v razsušeno deželo blagodejni dež, ki od takrat do danes še ni odnehal. Oktetu bodo izročili odlikovanje, ker imajo po njihovi zaslugi zdaj argentinske krave veliko več mleka.

Naj povemo še – ker so me nekatera dekleta o tem spraševala – da morajo člani okteta peti zato, ker imajo vsak svojo službo. Kot sem že omenil, je eden od njih zdravnik, ki operira, kadar ne poje, drugi je profesor, štirje so bankirji, ali vsaj delajo po bankah, dva sta pa občinska uradnika.

To sem klobasal zato, da so se imela grla priliko oddahnuti. Zdaj so pa na vrsti bisi. Koliko jih bo, je pa od vas odvisno.

Potem se je zahvalil Tine Vivod, ki je naglasil, da se zdaj mnogo skupin ponuja v Argentini, da je za mnoge postala zanimiva, da pa Zedinjena Slovenija izbira, koga bo gostila: »In vas smo izbrali!« je pokazal na nas in nam sam ob odprti sceni zaploskal in vsa dvorana z njim, kar je bilo zelo ganljivo. Dvorana je tudi na ves glas zahtevala Vodopivčeve Žabe, ki smo jo zapeli kot zadnji dodatek in je tako Ladi pritisnil poslednji pečat na gostovanje v srebrni deželi.

(se nadaljuje)

Marijan Kravos in Gregor Preac.

Nova sezona DSI

Po jubilejni Dragi in po visokem odlikovanju, ki mu ga je podelil predsednik slovenske republike Borut Pahor pripravlja Društvo slovenskih izobražencev novo sezono. Začela se je v ponedeljek 5. oktobra, prvi gost v Peterlinovi dvorani pa je bil novinar, svetovni popotnik in pisatelj Gregor Preac, ki je govoril o najnovejšem valu migrantov, ki se preko Balkana pomikajo v Srednjo in severno Evropo s kriznega področja na Bližnjem vzhodu pa tudi držav v razvoju iz Afrike. Begunci, ki bežijo pred nasiljem in po-

manjkanjem, so presenetili države, preko katerih se pomikajo v iskanju solidarnosti in gostoljubja, ki nista povsod zagotovljeni.

Gregor Preac je več let živel v državah, ki so zdaj pod udarom dramatičnih dogodkov. Zato dobro pozna ljudstva, ki bežijo, njihove navade, kulturo in vero, ki je v zadnjih desetletjih doživela razvoj v smeri skrajnega integralizma, ki je uperjen predvsem proti zahodni civilizaciji. Gregor Preac je pričevalec iz prve roke, ker je vse, o čemer govori, izkusil osebno na kraju samem v bližnjem stiku z ljudmi in pojavi, ki danes tako begajo Evropo in njene prebivalce.

DSI je tako začelo sezono z zelo aktualno problematiko. Na programu bližnjih ponedeljkovih večerov so med drugim tudi razstava slikarja Andreja Kosiča, spomin na lani umrlega Pavleta Merkušja in debatni večer o liku in delu papeža Frančiška.

KARLA. UDBA O DRAGI

V okviru letošnjih jubilejnih študijskih dnevov Draga 2015 so v soboto, 29. avgusta, predstavili dokumentarno, preko 740 strani obsežno knjigo Karla – Udba o Dragi, ki jo je napisal Igor Omerza. Avtor opisuje nastanek pobude, ki so si jo zamislili člani Društva slovenskih izobražencev v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja, in zanimanje, ki ga je ta pobuda sprožila pri takratnih komunističnih oblasteh v Sloveniji. Igor Omerza je zbral številne dokumente in razkril marsikatero tajno ime »zasledovalcev«. Knjiga je tudi fotografsko zelo bogato opremljena.

V torek, 15. septembra, je časnikarka in publicistka Alenka Puhar predstavila publikacijo tudi na Slovenski matici v Ljubljani.

REBULOV ZBORNIK 2

Na letošnjih študijskih dnevih Draga so v nedeljo, 30. avgusta, predstavili drugi Rebulov zbornik s predavanji s simpozija o Alojzu Rebuli ob njegovi devdesetletnici, ki ga je organiziralo Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm na Opčinah 6. junija lani. Bogat zbornik vsebuje številne zanimive prispevke in bibliografijo Rebulovih del. Uredila ga je prof. Marija Pirjevec. Izdala sta ga založba Mladika in Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm.

Mladika za italijanske bralce

Na letošnjem Slofestu, ki ga je priredila Zveza slovenskih kulturnih društev v sodelovanju s številnimi slovenskimi ustanovami in društvi v Italiji, so v soboto, 19. septembra, v šotoru na Borznem trgu v Trstu predstavili dve knjigi, ki ju je Mladika izdala za italijanske bralce. Prva je knjiga prof. Marije Pirjevec »Questa Trieste... Pahor, Rebula, Košuta e altri saggi sulla letteratura slovena« (Ta Trst ... Pahor, Rebula, Košuta in drugi eseji o slovenski literaturi) z bogato vrsto člankov o slovenskem slovstvu in avtorjih, še posebej z našega področja. Druga knjiga pa je prevod Rebulovega romana Senčni ples, ki je izšel v šestdesetih letih in ga je italijanski kritik Ferruccio Fölkel ocenil kot »edino resnično knjigo o Trstu v tem povojnem obdobju«. Roman z italijanskim naslovom »La danza delle ombre« sta prevedli Neva Zaghet in Martina Clerici v sodelovanju s prof. Marijo Pirjevec, ki je tudi napisala spremno besedo. Na predstavitvi sta poleg Pirjeveceve in Zaghetove sodelovali še prof. Magda Jevnikar in urednica Mladike Nadia Roncelli.

Šola, družina in zunajšolske dejavnosti

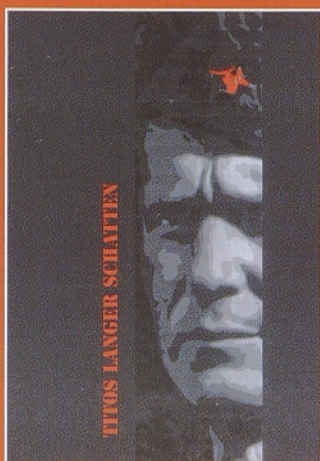
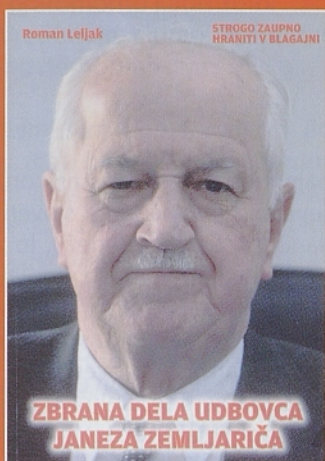

Zadruženje slovenskih športnih društev v Italiji je v sodelovanju in ob strokovni pomoči SLORI-ja – Slovenskega raziskovalnega inštituta opravilo zanimivo raziskavo med slovensko šolsko mladino v Italiji.

Anketa je bila opravljena spomladi leta 2014 med mladino, ki obiskuje slovenske šole v Trstu in Gorici in dvojezično šolo v Špetru. Odgovorilo je 2.135 dijakov od skupnih 2.434 (86,35%).

Raziskava prikazuje jezikovni sestav in splošno angažiranost mladih. Na dan so prišli zelo zanimivi podatki o pogovornem jeziku v družinskem in domačem okolju, v društvih in o športnem udejstvovanju mladih. Študija, ki jo je pripravil Martin Maver v sodelovanju z Norino Bogatec in drugimi sodelavci, je gotovo zanimiva za vse, ki se ukvarjajo z mladino, tako športna kot kulturna društva, šole in druge ustanove.

RAZISKOVANJE UDBOVSKIH ARHIVOV V SLOVENIJI

Publicist in raziskovalec naše polpretekle zgodovine Roman Leljak je svojim številnim knjigam pridružil več kot 300 strani debelo knjigo velikega formata z nekoliko "udarnim" naslovom Zbrana udbovska dela Janeza Zemljariča (na platnici, ki upodablja Zemljaričev portret v zrelih letih, je sicer naslov nekoliko drugačen). V resnici gre - mimo uvodnih prispevkov poslanca Franca Breznika in urednika Leljaka - za verno preslikavo 304 strani dolgega tipkopisa Program dela organov za notranje zadeve SR Slovenije za varovanje ustavnega reda (za obdobje november 1974 - december 1975).

Takrat je bil poznejši slovenski notranji minister in ministrski predsednik ter podpredsednik jugoslovanske vlade Janez Zemljarič na čelu Službe državne varnosti ali Udbe v Sloveniji.

Program dela je izredno zanimiv dokument, ki kaže, s čim vsem se je takrat ukvarjala komunistična tajna politična policija, katere cilje si je postavljala, katerih metod se je posluževala in na koliko sodelavcev in virov je računala. Naše zamejstvo je zelo prisotno.

Koroški deželni arhiv v Celovcu pa je na 832 straneh velikega formata objavil kontroveržno raziskavo Titos langer Schatten, Bomben- und Geheimdienstterror im Kärnten in der 1970er Jahre (Titova dolga senca, Teror bomb in tajne službe na Koroškem v 70. letih). Kot avtorja sta podpisana direktor arhiva Alfred Elste in profesor Wilhelm Wadl, kot sodelavca pa sta navedena zgodovinar Hanzi Filipič in upokojeni deželni funkcionar Josef Lausegger. Monografija je sad dela Zgodovinske komisije, ki jo je julija 2010 ustanovila koroška deželna vlada, da bi raziskala atentate na Koroškem v letih 1970-79, potem ko so začeli v javnost prihajati arhivski dokumenti o vpletenosti Udbe vanje. Vsi štirje so bili člani komisije.

Filipič pa je po objavi knjige, v kateri mrgoli imen pravih in domnevnih sodelavcev Udbe, javno opozoril, da je v komisiji sodeloval le na začetku in da besedila knjige pred objavo sploh ni videl, iz nje pa vsekakor izhaja nepoznavanje ne samo slovenskega jezika, temveč tudi razmer, tako da sta avtorja številne dokumente iz Arhiva Republike Slovenije razumela čisto po svoje.

18. GLEDALIŠKI VRTILJAK

Gledališki vrtljak, gledališki abonma za najmlajše in njihove starše, je letos postal polnoleten, ker je dosegel svojo 18. izvedbo. Prva predstava, ki so jo oblikovali gojenci Male gledališke šole Matejke Peterlin, je že bila na sporedu 27. septembra, ko je preko 50 otrok v dveh predstavah ponudilo malim gledalcem igrico Trnuljka, ki jo je za to priložnost priredila Lučka Susič, režiral pa Jure Kopušar. Ostalih šest predstav se bo zvrstilo od oktobra do marca enkrat mesečno v dvorani Marijinega doma pri Sv. Ivanu. Gledališki vrtljak prireja Radijski oder v sodelovanju s Slovensko prosveto.

KAVE S KNJIGO

V tržaškem knjižnem središču TS360 na Oberdankovem trgu v Trstu so se 7. oktobra začele tradicionalne kave s knjigo, ki sta jih založbi Mladika in ZTT že prirejali v prostorih tržaške knjigarne.

V mesecu oktobru so tako ob kavi predstavili »Rebulov zbornik 2« ob prisotnosti urednice Marije Pirvec in avtorjev prispevkov v njem Martina Breclja, Miroslava Košute, Bogomile Kravos in Tatjane Rojc. Naslednjo sredo se je z avtorico krakoproznega prvenca »Česar ne moreš povedati frizerki«, časnikarko in prevajalko Agato Tomažič pogovarjala Nadia Roncelli. Štirinajstega oktobra je bila na vrsti pesniška zbirka Ljubimje Patricije Dodič, ki jo je predstavil Ace Mermolja.

Poleg kav se v knjižnem središču zvrščajo dopoldne in v popoldanskem času še drugi kulturni dogodki.

Karl Bonutti

Med izbiro in zgodovino

Spomini goriškega Slovenca

... Stric je bil namreč pobožen in bogaboječ mož, morda celo pretirano pobožen. Prav tako teta, ki je skupaj z možem celo stopila med tretjerednike. Stric je tako že zarana, še pred odhodom v delavnico, opravil vsakodnevne trejeredniške molitve in z njimi tudi končal dan, medtem ko je redna molitev rožnega venca povezala vso družino. Tudi sam sem se že od prvega dne bivanja v Gorici moral pridružiti temu večernemu obredu, pri katerem sem, zlasti v prvih letih, pogosto od utrujenosti zaspal. ...

str. 30

Najboljša predstavitev knjige sta po mojem fotografiji na str. 37 in 39, ki kažeta avtorja leta 1933, v starosti dobrih pet let, na vrhu Triglava ter pri spodnjem Mangartskem jezuru po sestopu z Mangarta.

Knjiga je v bistvu nekakšen razširjen avtorjev življenjepis, ki je trda, a zelo uspešna kariera, vseskozi prepletena z različnimi dejavnostmi. Tudi s takšnimi, ki so značilne za globoko predanost ne le slovenstvu (kar koli že to pomeni), temveč tudi Rimskokatoliški Cerkvi.

Bonutti, letnik 1928, je bil sedmi od devetih otrok v družini, ki je v času italijanskega fašizma živela v Bukovici, vasi nedaleč od Gorice. Zaradi večje možnosti šolanja ga je mati v starosti pet let "odstopila" stricu in teti, ki sta živela v Gorici. Malega Karla sta vzgajala strogo – po mojem kruto –, a je otrok nekako preživel in očitno vse skupaj internaliziral brez kakih večjih travm. Napredoval je v Gorici tako v šoli kot v cerkvenih organi-

zacijah in kot srednješolec postal predsednik lokalne *Katoliške akcije*. Leta 1945, med kratkotrajno partizansko zasedbo Gorice, se je srečno izmaknil, da ga partizanska oblast ni aretirala, morda celo ustrelila. Ko pa so okupacijsko oblast prevzeli Američani, se je vrnil v Gorico, nadaljeval šolanje in maturiral. Preko priporočila škofa Margottija je nadaljeval študij na Univerzi Fribourg v Švici, kjer je bil nekaj časa vzgojitelj Juanita de Bourbon, poznejšega španskega kralja Juana Carlosa (str. 89–92, 265). Po diplomi se je leta 1950 vrnil v Gorico in se poročil s svojo ljubljeno Herminko (tako vseskozi imenuje svojo soprogo). Bonuttijeva povezanost s Cerkvijo se vidi preko fotografije na strani 95, v katero je vključena brzozavka papeža Montinija (Pavla VI.) z blagoslovom mladoporočencema. Po poroki sta se mlada zakonca izselila v Združene države. Začetek novega življenja je bil preklemsko težak, saj se je Bonutti sprva preživljal z delom v tovarni, kot brusilec svedrov. Ker je bil odličen delavec, mu je vodstvo tovarne leta 1954 omogočilo, da je stalno delal v nočni izmeni. Tako je dopoldne spal, popoldne obiskoval podiplomski študij na univerzi in ponoči delal v tovarni. Kako je to fizično mogoče, avtor žal ne pove.(!) Vrh tega so se medtem rojevali otroci in do leta 1962 se jih je nabralo šest, dve deklici in štirje dečki.(!)

Zdi se, da je bil Bonutti, četudi trden (rimo)katoličan in antikomunist, precej odprt do Jugoslavije in socialistične Slovenije ter spoznaval posameznike iz takratne partijske nomenklature. V osemdesetih letih, ko se je nakazoval razpad Jugoslavije, se je Bonutti seznanjal s slovensko opozicijo in kar precej prispeval k osamosvojitvi. Postal

je najprej slovenski častni konzul v Clevelandu, končno pa slovenski poslanik pri Svetem sedežu. In zdi se, da se je kljub vpetosti v politiko nekako poskušal distancirati od različnih *političnih kuhinj* tako v Združenih državah kot v Sloveniji.

Med branjem te zanimive knjige sem se spominjal anekdotične izjave o značilnostih rimokatoliške šole in vzgoje: da so bili Škofovi zavodi (sedanja Škofijska gimnazija v Ljubljani, *op. pis.*) izvrstna šola. Tisti, ki niso postali duhovniki, so postali komunisti.

No, četudi je obiskoval salezijansko šolo in malo semenišče (str. 42, 49), Bonutti ni postal duhovnik, ni postal komunist, ostal pa je (rimo)katolik. Morda prav zato skoraj ne govori o veri, temveč predvsem o Cerkvi. Zanimivo je vse, kar pove. Še bolj pa je zanimivo tisto, česar Bonutti ne pove. Da pa je ob tem molku popolnoma jasno, da enumje ne obstoji samo med komunisti, temveč tudi med (rimo)katoličani!

Ob vsem tem je pa v knjigi mnogo podatkov o nekdanjem ljubljanskem škofu Gregoriju Rožmanu, s katerim je Bonutti precej sodeloval vse od prihoda v ZDA do Rožmanove smrti leta 1959. Nadrobnosti o njegovem umiku iz Ljubljane v maju 1945 so zanimive, ni pa jasno, ali so le pobožni miti ali resnica (str. 141–142). Pustolovsko je brati opis, kako se je otrok slovenskih staršev, ameriški kapetan in vojaški kaplan Louis Baznik, v kaotičnem času pomladi 1945 s svojim džipom odpeljal na Koroško, v angleško zasedbeno cono in škofa pripeljal na Primorsko, v ameriško zasedbeno cono ter tako omogočil njegovo emigracijo v Združene države (str. 72–73). Tudi Bonuttijeva razmišljanja o spoštovanju vsake oblasti (str. 137) je zanimivo. Žal pa ne

(dalje) ➤

➔ (dalje s prejšnje strani)

komentira dejstva, da se je spoštovanje okupacijske oblasti konkretno, v slovenskem primeru, izrodilo v bratomorno katastrofo.

Vredno je citirati Bonuttijevo oceno domobranstva:

Sam sem domobranstvo podpiral. Blizu mi je bila ideja obrambe pred nasiljem, nagonska zaščita človeških življenj. Ko so v določenem trenutku zavezniki moralno in z orožjem podprli zgolj partizansko gibanje, sem sprejel in razumel, čeprav s pridržkom, tudi potrebo in morda celo nujno, da se domobranci do neke mere povežejo z Nemci. Le tako so lahko prišli do orožja, ki so ga potrebovali za obrambo. ...

Blizu mi je bil torej vzgib, zaradi katerega je domobranstvo nastalo, ne morem pa se poistovetiti s kakršno koli militantnostjo, tudi militantnostjo nekaterih domobrancev v zadnjih letih vojne, in sovraštvom do drugače mislečih. ...

str. 139

Hudič je vedno skrit v nadrobnotih. Le naivnež lahko verjame, da bi bilo mogoče, da bi nacisti domobrancem dovolili "povezovanje do neke mere". Kak hudobnež bi lahko celo postavil vprašanje, kje oz. kako so pa partizani dobili orožje ...

V knjigi bralec najde številne faksimile listin in fotografije, ki dokumentirajo avtorjevo raznoliko dejavnost. Brez komentarja, a zelo

povedna je fotografija na str. 265, ki kaže španskega kralja Juana Carlosa s svojim nekdanjim vzgojiteljem Bonuttijem. In poveden je faksimile iz časopisa *Demokracija* (str. 248), da ima slovenska desnica Bonuttija za "človeka s sumljivo preteklostjo".

Zelo, zelo lepa knjiga!

Fotografiji na naslovnici in na hrbtni strani knjige sta sicer veličastno okrancljani, a takšen je pač bil Bonuttijev svet.

Imel sem srečo in katoliška "vzgoja" v Bonuttijevi meri mi je bila prihranjena. Najhuje, kar me je doletelo, je bila klofuta, ko sem med večerno molitvijo rožnega venca zaspal. Tako sem med pisanjem te predstavitve vseskozi imel pred očmi petletnega fantiča, ki je torturo katoliške "vzgoje" še kar dobro prestal. A je ta del Bonuttijeve pripovedi odlična priložnost, da bralec razmisli, kaj je pojem *vzgoja* in kaj je njeno nasprotje, *manipulacija*.

Naslov knjige pa je izvrsten; če ga povežem z Bunuttijevim stališčem, da je nujno sprejemati drugačnost sočloveka, je to zares nepozabno geslo!

Knjiga je torej odlična spodbuda za razmišljanje v različnih ortodoksnih, heterodoksnih in heretičnih smereh.

Za to predstavitev knjige pa je dovolj, če se izrecno usmerim v eno samo, takole:

Domnevam, da v naslovu knjige avtor pove, da je človek svoboden,

če ima možnost izbire. In ker je lahko izbiral, ni postal duhovnik in ni ostal v provincialni domovini.

V naslovu Bonutti tudi pove, da mu je to uspelo kljub krutim razmeram medvojnega in povojnega časa. Se pravi, kljub zgodovini, ki je v glavnem znana.¹

Torej:

Zgodovinarji se strinjajo, da če ne bi bilo Hitlerja, druge svetovne vojne *morda* ne bi bilo. A če bi ta vojna izbruhnila, bi *zagotovo* potekala drugače. Razmišljanje te vrste seveda ni zgodovina, je pa dovoljeno. Zato si upam tvegati in razmišljati: ne s teoretično trditvijo, temveč z vprašanjem:

"Kakšna bi bila današnja Slovenija ter Slovenci, če kot odziv na partizansko nasilje v Ljubljanski pokrajini v začetku 1942 **ne bi nastale** vaše straže in če jeseni leta 1943 **ne bi nastalo** slovensko domobranstvo?"

Marjan Kordaš

¹ Zgodovina takratnih razmer na Slovenskem je najbolje obdelana v knjigah **Hoja s hudičem. Okupacija Slovenije in kolaboracija 1941–1945; Škof Rožman in zgodovina** ter **Guerilla Doctor**. V slednji avtor, partizanski kirurg, Novozelanec Rogers Lindsay opisuje, kako se je leta 1944 povečalo nezaupanje do zahodnih zaveznikov, ko so Angleži zatrli komunistično partizansko gibanje v Grčiji. Partizani so zato domnevali, da bodo zahodni zavezniki isto poskusili v Jugoslaviji.

LISTNICA UPRAVE

DAROVİ V TISKOVNI SKLAD:

Mirka Cossutta – 20,00 €; dr. Danilo Sedmak – 20,00 €; Janez Gradišnik – 20,00 €; Jože Strgar – 20,00 €.

DAROVİ V SPOMIN:

V spomin na pokojnega moža Janeza Kolenc daruje Darinka Kolenc 70,00 € za Mladiko.

A.R. daruje 50,00 € za Društvo slovenskih izobražencev.

K.C. daruje 200,00 € za Društvo slovenskih izobražencev.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

Ste poravnali naročnino?

Celeletna naročnina 30,00 €.

Letalska pošta: Evropa 50,00 €, Amerika 60,00 €, Avstralija 65,00 €.

Poštni račun: 11131331; uprava Mladike, Ulica Donizetti 3 v Trstu (pon.-pet. med 9. in 17. uro).

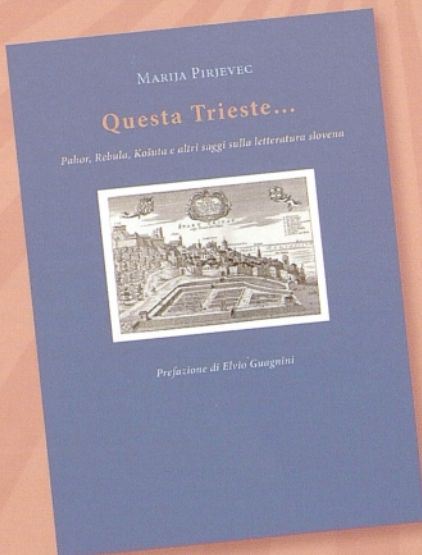
Bančni račun: Zadržna kraška banka – Banca di Credito Cooperativo del Carso (IBAN: IT58 5089 2802 2010 1000 0016 916 ; SWIFT: CCRTIT2TV00).

Vse publikacije naše založbe

lahko dobite

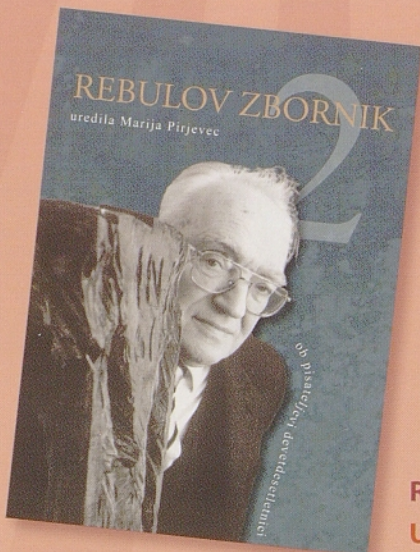
- v Tržaškem knjižnem središču TS360 na Trgu Oberdan št. 7 v Trstu
- v Katoliški knjigarni na Travniku, piazza Vittoria št. 25 v Gorici
- osebno na našem sedežu v ulici Donizetti 3
- naročite po telefonu na 040 3480818
- ali po e-mailu na uprava@mladika.com

MARIJA PIRJEVEC
QUESTA TRIESTE ...

ALOJZIJ GERŽINIČ
OD SAVE DO
SREBRNE REKE

REBULOV ZBORNIK 2
UR. MARIJA PIRJEVEC

